

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Факультет історії, політології та міжнародних відносин
Кафедра історії України і методики викладання історії

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

на тему:

«Діяльність Спілки української молоді на території України (1929–2020 рр.)»

Виконав: студент II курсу,
групи СО(I) – 2М
напряму підготовки (спеціальності)
014 Середня освіта (історія)

Побережний Захар Тарасович

Керівник: кандидат історичних наук,
асистент кафедри історії України
і методики викладання історії

Паска Богдан Валерійович

Рецензент: кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії України
і методики викладання історії

Кобута Степан Йосифович

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ	6
РОЗДІЛ 2. СПІЛКА УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ В ЕРУ КОМУНІСТИЧНОЇ ДИКТАТУРИ	24
РОЗДІЛ 3. ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ, ДІЯЛЬНІСТЬ ТА СУЧАСНА ПЕРСПЕКТИВА СПІЛКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ	48
РОЗДІЛ 4. ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНО-ВИХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТРАДИЦІЙ СУМ ПРИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	71
ВИСНОВКИ	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	88

ВСТУП

Актуальність теми: У першу чверть ХХ ст. українські землі були охоплені конфліктами, війнами, суперечностями. Українська революція 1917–1921 рр. закінчилась поразкою для українців, але останні не лише продовжили боротьбу на терені, а будучи в умовах повної окупації ворогом ставили перед собою – мету здобуття самостійності. З приходом радянської-соціалістичної влади посилювався контроль за патріотичним рухом, як ворожим елементом. Так, 1925 р. в Києві виникла підпільна організація молоді, що мала на меті національно-державну незалежність України. Вона взяла назву Спілка української молоді (СУМ), але довго не проіснувала, зазнавши репресій, фактично була ліквідована радянською владою.

Про себе спілка знову заявить будучи рушійною частиною трансформаційних процесів, які відбуватимуться в 1990-х р. змінюючи вектор держави України з тоталітарного на демократичний. Звідти розгорне свій постійний виховний і суспільно-політичний шлях залучивши в свої лави не одне покоління українців, виховуючи людей у дусі любові до "Бога і України", як двох незмінних орієнтирів.

Актуальність даної теми полягає у тому, щоб дослідження джерельного та історіографічного матеріалу з проблематики, наближають нас до кращого розуміння окремих етапів діяльності організації, по новому дають можливість дивитись нам на вже відомі події українській історії, розширюють горизонт нашого мислення щодо загальних процесів і дають приклад вольових рішень сильних особистостей для повсякденного вжитку. Виходячи з цього слід цінувати спадщину такого роду і поширювати її в маси для загально розвитку української ідеї.

Об'єктом дослідження була діяльність українських молодіжних організацій в 1925-2020 рр.

Предметом дослідження були передумови заснування, етапи становлення та практична діяльність Спілки Української Молоді в Україні.

Мета дослідження полягала в тому, щоб на основі наявних джерельних матеріалів та наукових досліджень провести комплексний аналіз передумов виникнення, подати характеристику етапів становлення та підсумувати наслідки діяльності Спілки Української Молоді в Україні, а також запропонувати підхід до використання освітньо-виховницьких традицій СУМ в закладах загальної середньої освіти.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- здійснити аналіз джерельного матеріалу з проблематики;
- розкрити стан наукової розробки даної тематики;
- висвітлити боротьбу Спілки Української Молоді в період радянського тоталітаризму;
- визначити передумови становлення СУМ в Україні;
- охарактеризувати діяльність спілки в добу Незалежності;
- запропонувати власний підхід для реалізації дидактично-виховних традицій СУМу в умовах сучасного навчання в закладах загальної середньої освіти.

Хронологічні рамки охоплюють період з 1925 по 2020 рр. Де нижня межа – обумовлена заснуванням першої СУМівської організації, а верхня – 2020 р. – сучасним етапом діяльності СУМ в Україні. В окремих випадках з метою визначення відповідних передумов або характеристики тих чи інших процесів, явищ чи подій подаються історичні екскурси, які частково виходять за окреслений хронологічний термін.

Територіальні межі охоплюють територію сучасної України, етнічні межі розселення українського народу. В окремих випадках з метою визначення відповідних передумов або характеристики тих чи інших процесів, явищ чи подій подаються історичні екскурси, які частково виходять за окреслені територіальні межі.

Методологічну основу: Методологічну основу роботи становлять принципи наукового об'єктивності та історизму, забезпечення яких вдалося

досягнути завдяки залученню до роботи значної кількості опублікованих джерел, аналізу, синтезу і узагальнення фактичного матеріалу та надбань історіографії. Написання роботи ґрунтувалось на застосуванні хронологічно-проблемного, проблемно-історичного і загально-наукового структурно-системного методів.

Наукова новизна дипломної роботи полягає в комплексному опрацюванні великого масиву джерельної та історіографічної інформації, її аналізу, синтезу та узагальненні. Автором роботи було запропоновано власний підхід до використання освітньо-виховного потенціалу СУМ в закладах загальної середньої освіти.

Практичне значення: всі матеріали вміщені у роботі можуть бути використані в наукових роботах з історії України, працях присвячених українському молодіжному руху, історіографічних та джерелознавчих дослідженнях, та при викладанні історії та інших дисциплін, а також веденні факультативно-гурткової роботи в школі.

Структура роботи складається з вступу, чотирьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ

Спілка Української Молоді (СУМ) – підпільна націоналістична організація створена 1925р. студентами першої трудової школи ім. Т. Шевченка у м. Києві. Своєю метою ставила відновлення незалежності Української Народної Республіки методом просвітництва народних мас, пропаганди патріотизму, можливої подальшої військової боротьби проти радянського ладу. Лідером руху був Микола Павлушков, небіж відомого українського державного і громадського діяча – Сергія Єфремова. Діяла не повних 5 років і була викрита на судовому процесі СВУ-СУМ, що відбувався у м. Харків у березні-квітні 1930р.

Для кращого розуміння радянської дійсності при вивченні нашого питання слід звернути увагу на документальні джерела, які безпосередньо пов'язані з відповідним періодом. Великий перелік останніх було подано у науково-документальному виданні – «Справа "Спілки визволення України": невідомі документи і факти». Дослідники Пристайко В. І. і Шаповал Ю.І у своїй роботі залучають протоколи допитів, очних ставок і засідань, доповідні записки, шифрограми, свідчення обвинувачених, таємні листування, меморандуми, що стануть основою судового процесу [20, с. 428-429].

Документ з якого все почалось є «Протокол допиту М. Павлушкова 21 травня 1929р.», саме тут службовцями Державного політичного управління (ДПУ) УСРР було опитано і задокументованого показання першого обвинуваченого по майбутній справі СВУ-СУМ. Тут йдеться мова про автобіографію фігуранта процесу за останні 10 років: його переїзд з Тули в Київ, період перебування в трудовій школі де безпосередньо всім навчальним процесом керував його дядько Володимир Дурдуківський, який в подальшому також звинувачений в антирадянській діяльності. Згадується про товариство з Діодором Бобиром, який також вважався членом СУМ. Найцікавіше є те, що сам Павлушков наголошує в кінці допиту наступне: “Точно сформулювать

свої политубеждения я сейчас не смогу, ибо серьезно до сих пор над ними не задумывался” [20, с. 102].

Скоріш за все це свідчить по те, що він пробує маневрувати перед слідством, бо перебуваючи в постійному оточенні людей, що критично і негативно ставились до радянської дійсності він точно був під впливом їхніх політичних поглядів, але в силу родинного зв'язку не бажав наражати нікого на небезпеку перебуваючи під слідством [20, с. 103].

Зовсім протилежним буде наступний документ «Додаткові свідчення М.П. Павлушкова 6 червня 1929р.». Тут він змінить свої покази, чим підтвердить основну тезу слідства про діяльність підпільної організації, одночасно пояснить мотив створення, розробку планів і подальшої діяльності об'єднання. Вперше буде згадано про академіка Єфремова С. О. і його роль у даній справі. У особистих розмовах з останнім Павлушков писатиме, що говорив наступне : “...здивування, що за такого ладу й досі культурна українська молодь не створила своєї національної нелегальної організації...”. Далі він запропонує Матушевському Б. Ф. здійснити ряд зібрань на яких буде реалізований план власної підпільної структури. Назва організація буде СВУ (Спілка Визволення України) в подальшому СУМ (Спілка Української Молоді), а діяльність здійснюватиметься конспіративним метод “п’ятірок”. У свідченнях буде висвітлено дотичних до процесу осіб: Бобир Д., Нечитайло П., Кокот Д., Слободяник Г. [20, с. 104].

Окрім усього вище згаданого, документ розповідає про програмові засади, а саме про прагнення утворити незалежну українську демократичну республіку. Керуючий орган – Центральна Народна Рада, але до періоду її повноцінного утвердження керівництво повинно було знаходитись у руках раніше згаданих «п’ятірок». Мало відбутися скасування радянських виконкомів на противагу їм мали бути створенні місцеві Ради. Земельне питання розглядалось в демократичній площині і земля повинна була належати тим хто

на ній працює, натомість великі підприємства, як наприклад залізниця переходили у власність держави [20, с. 102].

Статут передбачав політичну самосвідомість і розвиток у військовій справі. Цікавою є згадка 10% податку від місячної зарплати членів організації на потреби закупівлі зброї [1, с. 105]. “...Ідучи до своєї мети – скинення радвлади – спілка мала розвинути агітаційну та терористичну діяльність...” саме такими словами починається третій аркуш показань. Планувалось використовувати фототипічні способи друкування і придбати спеціальний апарат для збільшення друку, що просувалась агітаційної діяльність. Закінчується документом спогадом про спроби залучення нових членів і створення осередку на селі. Порівнюючи тексти першого і другого допиту, як окремих документів по одній справі видається дивним швидко зміна показів М.Павлушкова, від аполітичності до організованої підпільної діяльності, але тим не менш це документ в кінці затверджений особисто обвинуваченим з його підписом [20, с.106-107].

Якщо перші два документи є допитами то наступний є звітом і розкриває суть діяльності зі сторони слідчих. «Доповідна записка В.А. Балицького до ЦК КП(б)У “Про ліквідацію контрреволюційнонь організації української молоді в Києві”», тут ми спостерігаємо звіт, що акцентує увагу на викриті спілки яку слід вважати «контрреволюційною», що для тогочасної радянської дійсності було явищем неприпустимим по своїй суті тому, що дана категорія ототожнювалася головним ворогом соціалістичного ладу [1, с. 108].

Більшість інформації дублює, свідчення надані Павлушковим протягом двох допитів. Новими виступають дані про присутність у членів револьвера “наган” і ствердження про те, що куплена ця зброя для терористичного акту проти партійного діяча – Троцького Л. Згадана фактично перша відкрита акція, а саме розповсюдження листівок на території приміщень київських автокефальних церков і подана думка про вплив Літературного-Наукового вісника на текст написаний в них [1, с. 109].

Підкреслено зв'язок Павлушкова і Єфремова, їх спільні зусилля при утворенні програмної частини для подальшої діяльності організації. Сконцентрувавшись на показах найбільш активних членів, слідство закріплює ідеологічну і організаційні складові на особисту відповідальність академіка Єфремова [20, с. 109]. «Додаткові матеріали "Про ліквідовану в Києві контрреволюційну організацію "СУМ", надіслані з ДПУ УСРР до ЦК КП (б)У 11 червня 1929 р.» складаються із семи основних тез і іншого тексту, що повторює основний лейтмотив слідства про ретельно організовану підпільну організацію контрреволюціонерів. Однак цікавим для дослідження є наступна теза "...Еще в 1925 году Павлушко передал Ефремову один экземпляр размноженной им листовки за подписью "Союз борьбы за Самостійну Україну" – закордонное Издание УНР..." це означало, що слідство прагнуло розширити обвинувачення окрім суто українського розмаху і вирішило залучити докази присутності закордонного еміграційного впливу [20 , с. 102].

Також важливою є пункт номер п'ять, тут подано деталі акції 1927 р. на території Софійського собору яку радянські оперативники окреслюють, як панахиду в пам'ять про С. Петлюри, на якій відбувалась агітаційна роздача листівок в пам'ять про військового діяча, кількість яких склала понад сто копій. Це дало можливість звинуватити Єфремова і Дурдуківського в керуванні цим процесом і заарештувати останнього київським відділом ДПУ [11, с. 11-12]. Закінчуючи серію протоколів допиту лідера організації Павлушкова у «Додатковому протоколі допиту №5 М.П.Павлушкова 21 липня 1929 р.» він перераховує ряд діячів припустивши, що вони мали відношення до СВУ-СУМ не керуючись фактами чим розширює коло обвинувачених у справі СУМ-СВУ. Тут остаточно закріплюється провідна роль керуючої СВУ і підпорядкований їхній структурі молодіжний СУМ [11, с. 15].

Цінними є першочергові «Свідчення С.О. Єфремова 25 липня 1929 р.» по своїй суті вони заперечують більшість тверджень прописаних у інших документах. "...Я не знаю, як організувалась СУМ, бо й про самеіснування

такої організації довідався тільки з питаннів, поставлених на допиті...” дана риторика звучала на більшість питань поставлених слідством. Ставлення до такої інформації у нього було негативне і з осудом, одночасно були прийняті спроби пояснити недоцільність діяльності на різних прикладах, і заперечення будь якої співпраці з Павлушковим у питаннях контрреволюційної діяльності. [20, с. 113].

Підсумком усім вищих документів стане «Доповідна записка Голові ДПУ УСРР В.А.Балицькому 1 грудня 1929 р.» , яка закріпить зібрану інформацію про діяльність СВУ-СУМ в період 1925-1930рр., що буде основою для подальшого суду, що відбудеться за кілька місяців. Окремий підрозділ документу “МОЛОДЕЖЬ” посвячений СУМ і складався з 5 тез суть яких зводилась до мети, зв’язку і цілей, якими керувались члени [20, с. 206-207]. Вже 4 лютого 1930р. світ побачить частину «З обвинувального висновку у справі “Спілки визволення України”». Розділ XI або повна його назва “Заключна частина” опираючись на всі матеріали досудового слідства обвинуватить 45 осіб у вчиненні різної тяжкості злочину і притягне до відповідальності на судовому процесі, що відбудеться у березні-квітні у місті Харків цього ж року. По завершенню цієї справи діяльність СУМ у міжвоєнний період у соціалістичній Україні завершиться у зв’язку з її ліквідацією проте не завершиться висвітлення її у тогочасній радянській періодиці [10, с. 235].

Сатирично гумористичний тижневик «Червоний перець» випустить «Спеціальний номер про СВУ» у в кінці квітня 1930 р. , обкладинка якого нестиме карикатурний зміст на українські державницькі і духовні традиції, чим і одразу засвідчить, що слід очікувати від видання. Про діяльність СУМ вже на другій сторінці писатиме Остап Вишня який також буде редактором цього вісника. Автор пародіює стенографічний звіт “...– підсудний Павлушков! Як на вашу думку , що таке була СУМ ? – Тепер, високий суд, я визнаю свою провину перед пролетарським судом. Ми допустили в своїй роботі найганебнішого, що можна було допустити – терор...” Слід відзначити, що хоч члени не здійснили

жодного терористичного акту, журнал подає останніх, як всезагальних ворогів, злочинців чим показує своє упередження до цієї теми. Петро Панч сатирично пишучи про Сергія Єфремова згадує також його у контексті їхніх відносин з свої небожом. "...Павлушков – племіш має якісь трохи вумне , ніби сумне обличчя – призначити його за організатором "СУМ-у..." десь так у зверхній формі сприймається учасник молодіжного підпільного руху, цим текстом продовжується думка про те, що рух був несамодостатнім, а лишень доповненням і діяв виключно з вказівок [12, с. 1].

Підтвердженням цьому також слугує маленька мініатюра «Про Заклопотану людину» в ній Єфремов виступає керівником, що так вправно віддає накази, що забуває про інші справи. Закінчує дану тематику в цьому номері частина з поеми: «Війна-війні!» Володимира Сюзюри де він стає на захист державного ладу порівнюючи в цьому СВУ-СУМ з шкідниками, "...наче міль заводу..." таким чином несуть загрозу і в кінцевому варіанті мають потрапити під пролетарський суд, де звучать наступні слова "...і їм на крики їх, "О, боже..." ні СВУ, ні СУМ не допоможе..." [12, с. 6].

Але слід відзначити, що наприкінці 1920-х – на початку 1930-х сатиричне видавництво сильно політизується відповідно до вимог партійного керівництва і вимог часу про було потрібно писати. Це все дає розуміння того, що державні органи і недержавні інстанції діяли у одній площині, і висвітлювали схожу позицію щодо важливих суспільно політичних подій. В багатьох випадках ця інформація була заангажована і не відповідала дійсності [28].

Не менш цінним для нас є також еміграційна історіографія. Починаючи з 50-х р. ХХ ст. і до часу здобуття Україною незалежності за кордоном буде випущено ряд праць, що принесуть в науковий обіг зовсім нову інформацію про діяльність СУМ, водночас в цих роботах закріпиться і раніше відомі знання.

Першим до цієї теми звернеться однойменна організація СВУ, що буде створена у 1952р. у Західній Німеччині. Останні вважали себе ідейними послідовниками справи якою займались їхні попередники у міжвоєнний період.

Серед дійсних членів була і Наталя Павлушкова – рідна сестра лідера молодіжного крила. Отже, праця « Спілка Визволення України (ідейні основи, історія та матеріали до пізнання) Збірник 1» – складається з декількох статей, які окрім постаті С. Єфремова звертаються до історії СУМ. М. Ковалевський у своїй статті про походження і діяльність спілки опирається виключно на свідчення, що давали підсудні слідству. Основна теза є те, що організація справді була діючою, а не штучно інспірованим механізмом, що був створений ГПУ для ув'язнення української інтелігенції [21, с. 14].

Також свої спогади про харківський процес публікує Степан Підкова. Він згадує: “... скрізь за наказом партії почали відбуватись загальні протестаційні збори та мітинги і скрізь, як це водиться у советів, одноголосно ухвалювано задалегіть виготовані резолюції з домаганням суворо покарати наймитів буржуазії...”. Цю тезу слід розуміти, як певне ствердження про організовану дійсність і чітку підпорядкованість якою керувалась радянські партійні кола у вирішенні внутрішніх суспільно-політичних завдань [21, с. 36].

Цінним є згадка про підпільну студентську організацію при Харківському університеті, ще вже понад два роки діяла в складі загальної СВУ. Автор спогадів стверджує, що основним його завданням на той час було проникнути на суд і пізніше скласти звіт події. Цими свідченнями він продовжить тезу незалежності СУМ від впливу державних структур. Слідчі у обвинувальному висновку наголошують на орієнтації підсудних в сторону закордонних держав, а саме Польщу однак свідчення Павлушкова, яку він почує на процесі звучали так: “...– Справа в тім, що Спілка Української Молоді вцілому стояла за демократичну республіку із застереженням, що на перший час після повалення радвлади Україна має відбутися етап режиму твердої диктатури..” , що в черговий раз затвердить тезу самостійних планів [21, с. 45].

Завершує цю працю доповідь Василя Плюща, лідера відновленої структури в еміграції, який також був учасником першого СВУ-СУМ. У своєму зверненні значну увагу надає ідейній частині змісту організації. Він стверджує,

що більшість діячів свідомо стали частиною внутрішнього національного опору і через це опинились у складних обставинах тогочасної дійсності. Також подається опис структурованої мережі з центром і розгалуженими відділами у провінціях.

Раніше згаданий СВУ, що був відновлений у еміграції не був єдиною організацією, що цікавилась питанням молодіжного підпілля. Так свою діяльність відновить і СУМ, який вже за кордоном буде окремо від нового СВУ. У своїй праці «Спілка Української Молоді на чужині», що буде опублікована у 1954 р. у Лондоні цікавим є те, що в праці також заперечується твердження про діяльність під опікою офіційної радянської влади, як хибне твердження яке побутувало в емігрантських колах тоді. В роботі процес діяльності сум в 20-х р. характеризувався, як такий, що мав за основу культурно виховну ділянку, важливим було вироблення в членів чітких рис індивідуальності і самостійності, також акцентується згадка про притаманність у сумівців високої моральності, але основою залишається дані на яких і ґрунтувались знання про організацію – це судові матеріали, що також згадуються в книзі [11, с. 50].

Не менш важливою для нас є праця «Спілка Визволення України (спогади, документи і матеріали про діяльність) Збірник 2» в ній у великій кількості введени цілком новий матеріал, спогади Наталії Павлушкової. Тут вона вводить уточнення стосовно дат перших зборів, згадує про окремі приватні розмови з учасника, як також дають розуміння внутрішньо процесу, згадує що безпосередньо брала участь у друкуванні пропаганди, яку поширювалось в антирадянських цілях [29, с. 18].

В обіг також введено уточнення про конспіративну діяльність, документацію якої не здійснювали, пояснюючи це тим, що військові частини з якими йшла співпраця в особі військових високого рангу не повинні були наражатись на небезпеку. Одні з таких це були люди з Київського військового округу і інших близьких територіальних частин, генерали, що мали великий досвід з попередніх війн і не буди надто активні у нових умовах. Розгалуженість

пропагандивних акцій за словами Павлушкової охопила більшість існуючих на той час вищих закладів Києва(кооперативний, ветеринарний, медичний і політехнічний). Діяльність також проводилась в галузі кооперацій і окремих галузях промисловості. Новою також звучала інформація про організацію осередків СУМ у Донбасі, якою особисто займався Павлушков [29, с. 34].

Протягом наступних десятиліть в честь річниць суду чи створення СУМ світ побачить ще кілька еміграційних видань посвячених цій темі. «Коротка історія Спілки Української Молоді», що буде видана у Нью-Йорку 1965р. нестиме у своєму змісті дві ґрунтовні статті: « Біля джерел СУМ-у» В'ячеслава Давиденка і «Відродження СУМівської ідеї» Валентини Юрченко. Та обидві статті не нестимуть нову інформацію радше там зустрічається продовження вже традиційної лінії незалежності існування СУМ 20-х р [19, с. 9].

Схожим за змістом і чинником відсутності нової інформації буде праця «Півріччя суду проти СВУ-СУМ» видана за ініціативою керуючого органу спадкової СВУ – Президії Світової Ради. І також слід згадати за окремішню наукову роботу «Спілка Визволення України та Спілка Української Молоді (до 50-ліття заснування СУМ-СВУ)» видана професором Василем Плющем, який раніше вже звертався до вивчення даного питання, і одночасно в даній праці наукової новизни не залучено [23, с. 16].

Останнім джерелом яке слід згадати є книга «Набої для розстрілу» написана Гелієм Снігерьовим. Він будучи радянським дисидентом описує свої власні спостереження і дослідження даного питання. Саме тут буде висунута думка про відсутність існування СВУ-СУМ, опираючись на особисту нову інформацію яку здобув Гелій при проводячи власне розслідування. Мама Снігерьова навчалась у 1-шій трудовій школі ім. Т. Шевченка разом з Павлушковим і мала з ним дружній контакт, до моменту коли вона вирішить здійснити донос на своїх однолітків, вбачаючи загрозу в ідеях, яку звучали в приватних розмовах. Окрім цього автор згадує свої знайомство з безпосередніми учасниками процесу- В. Ганцовим і Б. Матушевським. Все це в сукупності дає

новий погляд на історію СУМ-СВУ, хоч твір по своїй стилістиці слід вважати художнім, аніж науковим і слід розглядати, як спогади, що писалися в період ще радянської влади, а виданий був посмертно в Нью-Йорку [22, с. 46].

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що велику частину досліджень складають саме документальні джерела, які подані у виданні «Справа Спілки Визволення України: невідомі документи і факти» . По-перше, ціннісними їх слід вважати через те, що створенні вони безпосередньо за участі самих учасників подій про яких йдеться в дослідженні, найбільше це допити з особистими підтвердженнями. Також там фігурують і листування слідчих , що краще дозволяє зрозуміти мотив іншої сторони. По-друге, саме на цих джерелах ґрунтувалась історична думка більшості еміграційних видань. Праці останніх є не менш важливі, бо стають доповненням загальної картини через оприлюднення нових спогадів і нових свідчень учасників тих подій, що ширше дає змогу зрозуміти процес збоку. Таким чином з усього виданого матеріалу за цей період можна ствердно сказати, що дві протилежні по своїй суті лінії погляду на проблематику СВУ-СУМ: ті що заперечували їхню діяльність говорячи, що вони є жертвами системи і категорично інша думка, що робить героями підпільників і приписує їм свідомий вибір антирадянського світогляду, що по своїй суті приніс очевидний наслідок.

Проголошення незалежності України 1991р. відкриває новий етап для змін, що торкнуться усіх сфер життя суспільства. це також стосуватиметься і наукової спільноти. Певна демократизація і лібералізація суспільно-політичних процесів дозволить по-новому розглянути історичні питання, які досі знаходились у закритому доступі і не підлягали вивченню. Це безпосередньо торкатиметься і спроби оновлення дослідів теми СВУ-СУМ, що викликатиме жвавий інтерес збоку наукових кіл до даної проблематики.

Першим ґрунтовним дослідженням в 90-х р. ХХ.ст слід вважати написану спільними зусиллями працю Володимира Пристайко і Юрія Шаповала “Справа «Спілки визволення України» Невідомі документи та факти».Зокрема праця

ділиться на дві частини перша це безпосередня думка авторів і їх огляд історичного дійства і друга, до якої ми вже звертались в наших дослідженнях раніше, а саме публікація невиданих раніше документів отриманих авторами з найрізноманітніших інстанцій: Архів служби безпеки України (Архів СБУ), Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГОУ) і також ряд рід документів взятих з архіву Федеральної служби контррозвідки Російської Федерації [20, с. 79].

Очевидним є той факт, що говорячи про діяльність СУМ в міжвоєнний період, автори праці тісно пов'язують все це також з подіями суду в Харкові 1930р. ну і подіями, що передумали цьому. Важливим є те, що з вивчених матеріалів дослідники доводять до нас певну головну дефініцію, про те що вірним є переконання яке говорить, що на практиці не існувало окремих організованих структур СУМ. Наступним є твердження, що в ході процесу мало місце постійне порушення кримінально-процесуального закону [20, с. 82].

Акцент на тому, що слідчими був застосований тиск, зокрема на студентів Б. Ф. Матушевського та М. П. Павлушкова, яку фактично перцями далі свідчення про підпільну діяльність. Завдяки цьому органи попереднього слідства нав'язували неправдиві свідчення і користуючись якими в подальшому здійснювали обвинувачення інших членів справи, а в кінцевому варіанті змогли об'єднати їх усіх в одне провадження. Посилаючись на щоденник С.Єфремова заперечується також будь який активізм, або точніше контроль за такою діяльністю зі сторони академіка. "...14 червня. Про Миколу розповідають ніби він на якісь панахиді в Софійському розкидав прокламації. Аж не віриться, що він пішов на такий "пістолетний вчинок" і нічого потім про це не говорив. Та все можливо. Молодь завжди молодь..". Цей уривок дає розуміння того, що старші покоління СВУ не знали про існування такого роду подій, як розкидання листівок, що здійснювали члени СУМ, або ж їх просто не було [30].

Ще одна думка яку слід згадати про те, що всі документи сплановано формувалась, як рішучий крок у дискредитації свідомої україно-центричної

молоді і інтелігенції до якої працівники ДПУ УСРР, мали упереджене ставлення і практично готували власний вирок, щоб унеможливити поширення націоналістичних ідей, що могли бути присутні в приватних розмовах. На це за словами автора праці вказують заздалегідь сплановані необ'єктивні тексти нормативних документів, і сам темп справи, яка розгорталась дуже швидко попри великі порушення [20, с. 87].

На погляд авторів говорячи про лідера СУМ М. Павлушкова найкраще характеризують слова Анатолія Болабольченка у книзі «СВУ - суд над переконанням» – “..Фантазія Павлушкова обробленого ДПУ, не знала меж. Проте багато що він говорив намов слідчого...Рятуючи себе він намагався переконати слідство, що знає дуже багато і може назвати нові імена...” Це знов на переконання дослідників продовжує лінію того, що студент був завербований слідчими за допомогою особистих йому обіцянок [25].

Окремою ретельною роботою також слід назвати працю відомого українського дослідника Сергія Білоконя «Справа «Спілки визволення України» й перспективи її дальшого вивчення». Вже з перших рядків автор пробує подати думку, що не все так однозначно у вивченні даного питання. Так, на слова українського письменника Бориса Антоненка-Давидовича про те, що дивним і нелогічним є арешт лишень двох членів СУМ без подальшого викриття всієї спільноти, слід зразу підмітити такої ж думки був і дисидент Гелій Снігер'єв. Вертаючись до основи історик стверджує, що лиш за перші два місяці було арештовано біля 700 людей. Окрім того автор наголошує: “... труднощі новочасних досліджень полягають у тім, що як стверджують навіть наділені допусками сучасні автори «ретельно ховались ті документи й матеріали, що могли хоч якоюсь мірою пролити світло правди на історію та механізми фабрикації справи і процесу СВУ...” [13 с.386].

Цінним є також, що Сергій Білокінь керуючись принципом об'єктивності в своїх дослідженнях одногласно стверджує, що впевнено говорити про цю справу, як достатньо вивчену ще рано. Натомість автор подає різноманітні

історичні думки, що він структурував в своїй праці і подає, як альтернативу на вибір для читача. Так він описує думку ВКП(б) в досудовий період, яке ставлення до СВУ-СУМ за кордоном, окрема лінія компартійної історичної думки вже і їх ставлення в більш пізній період перебудови посттоталітарного суспільства і звісно на завершення, як певний висновок подає власні судження [13 с.387].

Дослідник згадує, що маючи безпосередню можливість розмовляти у 1992 р. з Наталею Павлушковою і записуючи її спогади уточнив, що на думку сестри виголошення великої кількості інформації братом, певною мірою погіршуючи своє становище під час слідства було здійснено умисно, а трибуна була використана ним для агітації власних ідей і поширення їй в маси. На наступних сторінках автор визнає важливим такий документ, як обвинувальний висновок і описує його, як пам'ятку історичної думки, похідної від юридичної, що визначала генезу організації і була сформульована слідством, що підтверджувало думку обох сторін про існування і водночас його відсутності. Але слід розуміти, що радянські архіви звідки було взято даний документ підлягали загально державним інтересам і безпосередньо від них залежали тому не дивно, що небажані матеріали на закритому зберіганні навіть утилізувались або більш надійно переховувались [13 с.390].

С. Білокінь говорячи про еміграційну історичну думку прослідковується згадкою праці В. Кубійовича «Енциклопедія українознавства» в якій теж ствердно подано дефініцію про самостійність СУМ, що оформився у 1925р. і планував у всіх відтинках життя готувати українське суспільство антиросійського революційного зриву 1931-1932рр. Приблизно такої ж думки були і інші еміграційні автори про яких раніше ми уже зазначали у нашому дослідженні у першому розділі [13 с. 397].

Цікавим є міркування про те, що українська радянська історична наука мала однаково непорушну точку зору на СВУ-СУМ, як і до війни їх головна теза стверджувала про контрреволюційну радянську підпільну організацію.

Також було згадане посилання на «Радянську енциклопедію України» в ній стараннями науковця П. Бачинського оповідається про СУМ, як молодіжне крило старшого СВУ [13 с. 401].

При оцінюванні даної тематики вперше буде згадано і використано спогади українського письменника Бориса Антоненка-Давидовича. І тут йде згадка про перебування діяча в м. Алми-Ата де він маючи змогу розмовляти з людьми які також були долучені до діяльності підпільної організації [13 с. 402].

На завершення слід згадати про листування яке згадується в праці історика, а саме переписка К. Туркала і В. Кубійовича по справі СУМ-СВУ. Тут цікавим є те, що висвітлюючи цю подію укладачі видання «Енциклопедія українознавства» в подальшому пропонують подати нейтрального ставлення так, як в літературі до цього ширшою панувала думка , що СВУ-СУМ не існувало, як організації взагалі і однозначно була провокаційною вигадкою ДПУ. Прихильниками цієї течії були: В. Голубничий, В. Гришко, М. Ковалевський, Г. Костюк, Ю. Лавріненко, К. Туркало, Р. Самлівський, П.Федоренко. Але одночасно з дефініції згадувалась і протилежна сторона, що обґрунтовувала існування СУМ до якої належали здебільш учасники того періоду Н. Павлушкова, В. Плющ. Цим підтверджується думка про складність однозначної відповіді і щоб уникнути розгортання нового конфлікту на тлі цієї тематики до уваги беруться дві сторони [9 с. 3008].

Абсолютно новим і докорінно іншим буде праця, що вийде у 2011р. у місті Київ. Мова йдеться про українського дослідника з Тернополя Святослава Липовецького і його наукове дітище «Спілка Української Молоді: на службі Богові та Україні». Важливим це дослідження є через декілька факторів. По-перше воно не акцентує увагу виключно на діяльності СУМ в 1925р. в радянський період, а також охоплює активність організації в незалежній Україні, що до цього часу не було здійснено жодним дослідником, тай взагалі слід зауважити, що це перша найбільш вичерпна праця, що пробує пояснити

всебічну діяльність спілки, а не окремі її епізоди. По-друге залучено ряд нової інформації післявоєнний період УСРР, коли СУМ діяла на території Тернопільщини і Івано-Франківська. І по-третє, обширно пояснює, як саме СУМ своїми діями створював вплив на суспільно-політичні процеси [18 с. 1].

Історик пояснює, що всю діяльність СУМ в незалежній Україні черпав з відновленого СУМ в еміграції, що до того часу налічував у своїй структурі понад 9 країн. Гаслом і орієнтиром було фраза – “Бог і Україна”, що символізувала також і виховний ідеал за яким було виховано не одне покоління сумівців. Там же спілка отримує свій статут, геральдичну лінію і інші організаційні символи. Слід зауважити, що в основі світогляду учасників спільноти лежать державницькі ідеали [18 с. 10].

У розділі «Початки СУМ» автор притримується думки поширеної еміграційним науковим колом, які в більшості визнавали самостійницьке існування об'єднання патріотів. Найцікавішим є те, що автор подає в книзі аргументи щодо заперечень більшості моментів справи СБУ-СУМ, одразу пробує зайнятись спростуванням їх висуваючи свої контраргументи на користь її існування. Ось пряма мова автора, як приклад: “... підсудні в процесі СБУ-СУМ були не просто інтелектуальними теоретиками, але 2/3 з них були в часі УНР активними членами українських політичних партій та рухів, державними діячами найвищого рангу, багато з них свого часу мали досвід праці в нелегальних організаціях. Відтак були людьми не випадковими, але дієвими українськими патріотами...” [18 с. 15].

Особливе значення в роботі мають нові дані, описують безпосередньо радянський період діяльності СУМ, але вже після процесу в Харкові до цього ж моменту це вважалось білою плямою. Отож, першою йде згадка про СУМ в Конотопі, що на Сумщині в роках Другої Світової війни, але це лиш згадка більше про саму роботу невідомо. Проте продовжуючи далі мова стосуватиметься СУМ Кошляки, що створились в Тернопільській області в однойменному назві селі у 1948р. Складалась організація на той час з 5 дійсних

членів. Завданням було збір інформації про окупаційну владу, поширення агітаційних матеріалів та підготовка молоді до боротьби за українську державу. Окрім цього навчались поведженню і вправності стрільби зі зброї. Закінчила своє існування у 1951 р. після ув'язнення усіх її членів [18 с. 15-16].

Остання активність до періоду незалежності про яку згадується у книзі є «Спілка Української Молоді Галичини», що в свою чергу була створена в м. Івано- Франківську в 1972 р. – Дмитром Гриньківом. Свою програму будувала на основних засадах світогляду ОУН однак, що важливо підмітити в майбутньому Україну бачила розвинутою соціалістичною державою на подібі сусідньої Польщі. Діяльність включала в себе оволодіння нелегальної літератури, використання бойових псевдо для покращення підпільницької діяльності і оволодіння зброєю. До відомих акцій згаданих у книзі є покладання квітів до пам'ятника Олекси Довбуша в Печеніжині. А вже влітку 1973 р. були викриті і попрямували відбувати строк [18 с. 19].

Святослав Липовецький у своїй книзі описує зовсім новий до цього ніким не згаданий у своїх працях період існування СУМ і його діяльності, а саме – у незалежній Україні. Предтеча до цього за ствердженням автора є діяльність Спілки Незалежної Української Молоді (СНУМ) створеної влітку 1989р. в околицях Львова. Там і проведено перші організаційні збори, прийнято статут і програму, обрано Провід. Наступні два роки перед незалежністю СНУМ організовуватиме різноманітні протестуючі акції, яку будуть проводитись попри сувору заборону влади. На той час в лавах перебуватиме понад 3000 членів з 18 вже на той час діючих осередків [18 с. 90].

Важливим моментом у проясненні діяльності є відмінність прийнятих рішень на Великих Зборах – як найвищого керуючого органу, що затвердив це. Якщо перші збори СНУМ 26-27 травня 1990 р. по факту оголосять, важливе твердження про новий статус за яким організацію слід вважати всеукраїнською то вже на Другому Великому Зборі 14-15 грудня 1991 р. кардинальним можна вважати про зміну вектору діяльності на конкретно виховну і зміна назви

організації на «Спілка Української Молоді». Все це свідчить про певну маневреність якою володіли очільники організації на той час, бо прекрасно розуміли суспільно-політичні тенденції того часу і не могли б продовжувати зі здобуттям незалежності декларувати ідеї боротьби за ту ж саму незалежність, це б було просто нелогічним і абсурдним рішенням [18 с. 94].

Цікавим для нас є пояснення пост реорганізованої діяльності. Тлумачення твердять, що відтепер акценти ставляться на розвиток виховництва: вишколу молодих виховників, проведення таборів для юнацтва. Вже до кінця 90-х СУМ на теренах України було прийнято до загальної еміграційної структури на рівних правах з усіма іншими членами об'єднання. В подальшому традиційними стають щорічні вишкільні і мандрівні табори для старшого членства і виховно-відпочинкові для юнацтва. В зимовий період було прийнято проводити заходи суспільницького спрямування. З найяскравіших слід згадати «Дух нашої давнини» 2002 р. м. Саки, «Деснянські хвилі» 1993 р. в Шестовиці. Також окрема увага надається видавничій справі, що стає важливою частиною діяльності організації. В Україну буде перенесено редакцію сумівського журналу «Крилаті», що до цього видавався і був створений в еміграції, в подальшому він стане загально національним надбанням, що підтвердить його визнання у 2015 р. , як краще періодичне друковане видання для дітей. Окрім цього буде видана серія коміксів про національно визвольну боротьбу, яка розійшлась тиражем у 27 тисяч примірників і отримала схвальні відгуки за кордоном [18 с. 96].

Закінчуючи роботу Святослав Липовецький робить порівняння, як різні регіони мають різну специфіку діяльності: "... так до прикладу на Півдні України сумівці велику увагу надають відновленню історичної пам'яті, очищення території від пам'яток доби тоталітаризму, а також встановлення монументів пов'язаних з визвольною боротьбою. Більшість осередків які знаходяться в районних центрах, невеличких містечках займаються виховницькою працею з дітьми та юнацтвом" [18 с. 97].

Було б помилкою не згадати працю дослідника Корнієнка О. М. «Хроніки прапороносців. Нарис Спілки Української Молоді “Сумщина”». Це науково документальне видання присвячене історії молодіжного національно-патріотичного руху, зокрема, діяльності обласної громадської організації «Спілка Української Молоді Сумщина». Видання наповнене значною кількістю документів, яку публікуються вперше. Основу їх складають матеріали фонду «Р- 7711» Державного архіву Сумської області, приватних збірок і спогадів ветеранів організації [24 с. 14].

Отже, розглядаючи проблематику діяльності Спілки Української Молоді в світлі сучасної української історіографії можна стверджувати, що це питання є доволі не поширеним в наукових дослідженнях і потребує на наше переконання збільшення інтересу історичних кіл і не тільки. Однак важливим є те, що світ отримав першу ґрунтовну роботу по цій темі зроблену тернопільським дослідником Святославом Липовецьким. Комплексна праця дає відповідь на багато поставлених питань однак закінчує свою хронологію 2011 р., а сьогодні вже 2021 р. тобті багато нової інформації залишають кращого часу для вивчення. Інші ж згадані в роботі праці акцентують увагу на окремих конкретних регіонах, де відбувалась діяльність СУМ, як от історик О. М. Корнієнко або досліджують СУМ в факторі окремого вузького його періоду, як наприклад міжвоєнний радянський час. Проте СУМ в Україні, як організація фактично діє вже 30 р. і за цей довгий період відбувалась велика кількість подій, які переважно були висвітленні на власній інтернет ресурсах або періодичних газетних виданнях, журналах, окремих

РОЗДІЛ 2. СПІЛКА УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ В ЕРУ КОМУНІСТИЧНОЇ ДИКТАТУРИ

Початок 1917 р. не передбачав змін глобального масштабу. Стабільно тривав найбільший військовий конфлікт свого часу, що охоплював у своїх межах переважно європейські простори – I світова війна. Східний і Західний воєнні фронти розпоряджались українськими людьми у власних військово-політичних цілях і вели здебільш позиційну війну. Такий спосіб введення війни є не вигідним, адже постійне очікування результату деморалізує армію, а ціль ворога економічне виснаження супротивника. Великі людські втрати і погане керівництво воєнними діями, спричинили людневу політичну кризу в Росії, наслідком якої став крах Російської імперії [33, с. 23].

З остаточним кінцем монархічної влади Романових український етнос здобув новий рубіж у становленні себе, як нової модерної нації. Цьому передувала півстолітня боротьба за власну політичну незалежність починаючи від культурницької і закінчуючи збройною боротьбою окремих її представників. Українська революція 1917—1921 р.р. стала ареною застосувань практичних навичок, різних на той час груп загальнонаціонального руху в сфері розбудови національного проекту [33, с. 24].

Українська Народна Республіка, Українська Держава та інші проекти того часу постійно вели боротьбу за політичну владу. Пройшовши шлях від автономістських поглядів до проголошення незалежності практично всі державні утворення, що існували на території України, перебували в перманентному стані війни і не змогли зберегти права на власний суверенітет [46, с. 23].

Директорія Української Народної Республіки фактично останній найвищий державний орган, що діяв на території «Великої України» до приходу більшовиків, опісля їхня діяльність продовжиться вже в еміграції. Схожою буде доля Західноукраїнської Народної Республіки, яка після коротких

державотворчих процесів також опиниться під окупацію, але вже польських сусідів. Чехословаччина на фоні цих всіх подій забере собі Закарпаття, а Румунія зможе закріпити право на Буковину власне – військовою силою. Протягом наступних десятиліть міжвоєнного періоду, українські землі так і не зможуть об'єднатись в одне ціле. Специфіка політичних систем, в яких перебуватимуть українці, і їх соціокультурний розвиток буде значно різнитись, що однозначно вплине на перебіг подальшого розвитку національного руху [46, с.27].

Наприклад, в Галичині де окупаційний лад хоч і вдасться до насильницької культурної асиміляції і інших проявів шовінізму, загальна державна структура через свою недосконалість дозволить створити повноцінний опір в особі революційних об'єднань – як наприклад Організація Українських Націоналістів, що методом експропріації і атентатів з часом переросте в значну військову потугу [39, с. 38].

Категоричною іншою була політична ситуація на території Наддніпрянської України. Тут укріпившись на нових територіях Союз Радянських Соціалістичних Республік (СРСР) в особі комуністичної партії починає реалізовувати власні соціалістичні плани, а останньою організованою відсічу був Другий зимовий похід армії УНР, що закінчився трагедією під селищем Базар, хоча поодинокі виступи повстанців тривали до кінця 20-х р., на жаль, стали краплею в морі [39, с.39].

Більшовицький лад вже з початку власного існування, розстрілом сім'ї Романових, пояснив усім опонентам свою революційну безкомпромісність. Загальна політика Червоного терору протягом 1918 – 1921 р.р. розв'язала руки таким явищам, як Воєнний комунізм, переросла в перший Голодомор 1921-1923 р.р. і продовжилась в період Нової економічної політики (НЕП) в поступовій боротьбі з націонал-ухильництвом. Такі дії однозначно закріплювали диктатуру в системі відносин між державою і громадянином, формували в останнього відсутність опозиційного чинника, якщо його думка не збігалась з думкою

партії наслідки будуть фатальним. Ці чинники відіграють головну роль у тому, що велика кількість українців під страхом смерті у виборі між національним і комуністичним вибиратиме більшовицький конструкт [46, с. 110].

При цьому була і інша сторона медалі в особі націонал-комуністів УСРР, що були частиною провладної верхівки і складовою загально політичної системи. Останні в свою чергу зберігали національний чинник у своєму марксистському світогляді і дочекавшись змін з Москви у квітні 1923 року на XII з'їзді РКП (б) отримали дозвіл на впровадження політики «коренізації» або іншими словами «українізації» [42, с.14].

Цей процес започаткував зміну свідомості мас, загальнодержавну підготовку місцевих національних кадрів в політичний процес, формування нової структури освіти, що в своєму ядрі базується на мові корінних жителів. Відповідно до цього українці отримали автономну систему освіти, прагнули до вирішення дотичних питань в радянській армії, тощо. У зв'язку з цим число українців у рядах держслужбовців радянського урядування складав більш ніж 50%, схожою була ситуація і в партійних лавах [46, с. 114].

Така сприятлива ситуація приваблювала іншу частину інтелігенції, що перебуваючи у вигнанні вирішила піти на певний компроміс з більшовиками задля розбудови національних інтересів, збереження етнонаціонального фактору. При поверненні останні включились в процес розбудови «українізації», але певною мірою не до кінця розуміли, що це зовсім не мета діяльності комуністів, а тимчасовий процес для зміцнення влади. Однозначно всі дії були спрямовані на поглиблення серед усіх можливих мас більшовицької ідеології, яка ховалась за красивою обгорткою нібито соціальних змін. Увагу народу прагнули спрямувати геть від національно-визвольної боротьби і придушити будь які прояви «місцевого націоналізму» [46, с. 116].

Вище ми вказували, що більшість процесів «українізації» були спрямовані на культурний вектор, результатом чого стали зміни у вищій школі також. Вже в перший період змін понад 25% інститутів і 50% процентів закладів середньої

освіти перейшли на українську мову. Це стосувалось видавництво книг і іншої періодики яка перейшла на рідну мову населення. Все це дало змогу укріпитись українському опозиційному руху в радянській Україні 1920-х р. [17, с. 15].

Окрім зміновіхівської інтелігенції формується нове покоління підростаючої молоді, яка зростаючи в окремому українофільському вакуумному шкільному середовищі. Будучи під впливом діячів Сергія Єфремова, Володимира Дурдуківського які не покинули українську землю і полишивши політичну діяльність поринули у науково і педагогічну сферу, юнаки сформують нову формацію, що йменуватиметься – Спілка Української Молоді(СУМ) [17, с. 18].

Тут необхідно зупинитися, що окреслити всю значущість впливу академіків на молодь. Діяльність Першої трудової школи ім. Т. Шевченка своїми коріннями сягає ще періоду революційних змін 1917р. Гімназія, що в своїй основі мала гуманітарний напрям жваво розвивалась займалась методологічними розробками, видавництвом книг. Тісно пов'язаний зі школою Сергій Єфремов, ще будучи політиком УНР сприяв розвитку закладу. Тут свій шлях також, але вже як педагога продовжив Володимир Дурдуківський який з часом очолив школу. Роль останнього була ключовою у формуванні світоглядної системи учнів, бо противагу іншим відомим педагогам таким, як Антон Макаренко тут процес базувався на ідеї національного виховання [46, с. 7].

Шкільна система виходила далеко за звичайний навчальний процес, велика ставка була на саморозвиток дітей, розкриття їхнього творчого потенціалу. Результатом стає діяльність наукових клубів, різного роду гуртків, навіть у формі певних кооперативів створених юнацтвом. Виходила внутрішня газета і діяв унікальний музей дитячої творчості. Окрема увага виділялась постаті Тараса Шевченка, ім'я якого носила школа. Маніфестації і декламації, видання книг для різного покоління все це вшановувало образ митця [46, с. 9].

Завдяки цьому вже у 1923 р. старші учні і випускники закладу створюють організацію «Товариство єднання і згоди» (ТЄЗ), що ядром майбутнього СУМ. Зауважимо, що ТЄЗ не ставило за мету вирішення політичних проблем в Україні звідси і не могла йти мова про революційні діяння. Це була спільнота однодумців, що хотіла підтримуючи тісну комунікацію між собою за допомогою спільних зусиль долучитись до змін навчального процесу в школі [46, с. 12].

Вже менш ніж через рік до об'єднання долучиться Микола Павлушков. Ця молода персона родинними вузами буде зв'язана з Сергієм Єфремовим і поділятиме світоглядну картину дійсності академік перебуваючи під його впливом. Протягом короткого періоду Павлушков стане постійним членом а в подальшому лідером ТЄЗ. Це в свою чергу приведе до політизації руху і внутрішніх непорозумінь всередині учасників [46, с. 15].

Велика частина колишніх учасників прийняла рішення покинути лави організації і зайняти аполітичну позицію, натомість ті що лишились реорганізували рух . Станом на травень 1925р. в організації перебувало не більше одного десятка люду: Микола Павлушков, Данило Кикоть, Григорій Слободяник, Володимир Юркевич, Юрій Бобир, Олена Буртан, брати Василь та Борис Матушевські, Павло Нечипайло та інші. Остаточо закріплюється нова назва Спілка української молоді (СУМ) [39, с. 410].

Увійшовши в новий статус підпільного руху, задля власної безпеки розроблена механізм конспірації, що у своїй конструкції не дозволяв ворожому елементу дістатись керуючого складу. Так звана «система п'ятірок» складалась з 5 людей які працювала в окремий конкретний момент у взаємодії, зазвичай вони не знали один одного і не могли знати інші п'ятірки, що давало змогу обривати слід [46, с. 21].

Було вирішено, що володіння військовими здібностями буде потрібне в подальшому для революційної боротьби, цим рішенням СУМ відмежував себе від звичайного гуртка студентів в напіввійськову організацію. Нагальним

питанням було створення універсальної програми, щоб будучи в умовах радянської дійсності активно діяти і не бути викритим [46, с. 23].

Боротьба за свідомість має стає основною ціллю, а для цього слід використовувати власний досвід: патріотичне виховання громадян, краєзнавство, християнський чинник, все це вважалось пробудить почуття любові до рідного краю. Окремим акцент ставився на тому, що Українська Народна Республіка, що програла визвольні- змагання повинна повернутись і закордонний уряд єдиний хто має має легітимне право на владу в Україні [46, с. 26].

Тут необхідно зупинитись, для того щоб зрозуміти чому для нової організації важлива ідея живучості УНР і перспектива її відновлення. Ряд істориків у власних дослідженнях подає СУМ, як частину Спілки Визволення України (СВУ) діячів якої ми згадували раніше через безпосередній вплив на молодь. Науковець Василь Яблонський на протигагу радянській історіографії чи ти на її підтвердження подає інформацію, була окрема організація, що передувала СВУ – Братство української державності(БУД). Свою діяльність почала ще з 1920 р. і існуватиме до 1923р. коли частину членів розкриє радянські органи безпеки. Ідейним наповненням було здобуття державного суверенітету України, загальними силами самої організації, що за своїми принципами рахувалась надпартійною підпільною структурою [43].

Сергій Білокінь маючи доступ до екзильних документів говорить, що до середини 20-х р. ХХ ст. єдиним центром організованого опору більшовикам слід вважати БУД який мав тісний зв'язок з урядом УНР в еміграції. Він згадує, що керівником був Сергій Єфремов. Окрім нього сюди входили також раніше згаданий Володимир Дурдуківський так інші відомі академіки і науковці: Агатангел Кримський, Людмила Старицька-Черняхівська, Йосип Гермайзе, Костянтин Воблий, Олександр Гребенецький. Вже в 1925 р. БУД змінить свою назву на СВУ, а СУМ оголосить своєю молодіжною ланкою [39, с. 73].

Ці дані дають змогу сприймати БУД в дещо іншому параметрі аніж тимчасове об'єднання людей за інтересами. Через велику присутність в організації людей дотичних до державотворчих подій 1917-1921 р. р., зв'язок з опозиційними політичним силами за кордоном і власну підпільну основу, будівців можна вважати самодостатнім дисидентським організмом міжвоєнного часу, [46, с. 21].

Хоч 1923 р. Об'єднане державне політичне управління (ОДПУ) звинуватить БУД в контрреволюційній діяльності, однак остаточно не завершить цю справу і виправдає, а на тих на кому стоятиме тавро «націонал-ухильника» чи «буржуазного націоналіста» чекатиме лиш постанова 1927 р. суть якої зводиться до звільнення від відповідальності за колишні проступки перед владою [53, с. 14].

Повертаючись до діяльності спілки то більшість членів продовжуючи діяльність навчались у Київському інституті народної освіти де більшість викладацького складу були дотичну до СВУ. Але діяльність продовжувалась і однієї з найвизначніших акції яку приписують сумівцям стала подія 1926 р. на території Софійського собору. В той час відбувались панахидна процесія з нагоди 10-річчя смерті Івана Франка. На цю подію зайшло багато киян і служба йшла до завершення. Але в один момент зверху там де були розташовані хоріві капели почали сипатись сотні листівок [45, с. 17].

Їхній зміст полягав в наступних тезах : Симон Петлюра є великим діяч і його роль в українській історії важлива, вбивство в Парижі «отамана» є справою рух Москви, всі хто читає наступний текст повинен усіма можливими справами продовжити визвольну боротьбу. Головними організаторами були Павлушков, Матушевський і Діодор, а закінченням акції стала похід-маніфестація серед присутніх парафіян з прямим поясненням і заклик до молитви за невинно убієнного Петлюру [43, с. 10].

Така відкрита акція однозначно була небезпечною з точки зору ведення підпільної боротьби одна можна зрозуміти, чому все вийшло без зайвих

проблем. По-перше, цільова група для акції була вибрана вірно, це саме ті люди до яких можна було б звернутись з закликом. Атеїстичний режим не поділяв релігійного світогляду віруючих навіть створював різноманітні організації для придушення церкви, тому ревні християни були в числі ворогів держави і самі насторожено ставились до останньої. По-друге це не був звичайний релігійний обряд, а більш ширша об'єднавча акція пам'яті на якій був присутній свідомий національний елемент, готовий сприймати таку інформацію [46 с. 90].

Окрім столичної діяльності були зафіксовані регіональна діяльність окремих сумівців Наддніпрянщини. Відомим є спогади бандуриста Миколи Сурма – Соколовського. Мова йде про СУМ на Дніпропетровщині, що був створений братами Білими, що вже мали досвід ведення підпільних структур. За запрошення Миколи сюди вступили найближчі його друзі по навчанню: Яків Лукаш, Олександр Павленко [60].

Окрім таємних збірок іншим акціям прямої дії не було зафіксовано. На одній з останніх таких зустрічей члени організації обговорювали арешти діячів СВУ-СУМ і вирішили зменшити інтенсивність зустрічей. Сурма-Соколовський з часом все таки буде арештований вже в Харкові під час навчання в художній школі, а прибувши до слідчого ізолятора побачить велику кількість різноманітних діячів власного району і області, які слід відзначити не мали відношення до СУМ [60].

Ще одним прикладом була регіональна діяльність СУМ наприклад на Чернігівщині. Там вже на рівні села Жадово розгорнувся рух, що брав початок з шкільного середовища в особі заступника директора – вчителя Грамоковського. За його сприянням діяла видавнича діяльність, виховний та ідеологічний вишкіл і вогнева підготовка включно з отриманням зброї на руки. На початок колективізації чинили опір підпалами майна комуністів і їх сподвижників, а з в подальшому відступили в ліс через брак ресурсів для боротьби. До кінця 30-х займались акціями саботажу а потім емігрували за кордон [57].

Загалом окремі утворення, що виникали по цілій території УСРР протягом міжвоєнного періоду не включаючи Київ, хоч ідентифікували себе, як СУМ прямого документального підтвердження немає. Однак вище згадані випадки діяльності підтверджують, що учасники відгалужених автономних груп знали про існування основного СУМ на чолі з Павлушковим і позиціонували себе одним цілим з цим рухом [46, с. 100].

Після смерті Володимира Леніна у вищих колах Комуністичної партії зав'язалась міжособна війна. Вже весною 1926 р. протягом довгих непорозумінь Л. Троцький, Г. Зінов'єв і Л. Камен'єв оформлять власний союз, а на противагу їм виступить Й. Сталін і його соратники Н. Бухарін, А. Риков, М. Томський.

Троцькістсько-зінов'євський союз зазнав поразки і це закріпило тріумф Йосифа Сталіна і стало початком утвердження його диктатури [50, с. 21].

Цей рубіж буде початок глобальних змін в СРСР, що торкнуться усіх сфер життя, точніше не буде таких сфер життя громадянина в які влада втручатиметься без дозволу. Наново оживають ідеї будівництва соціалізму і в хід ідуть будь які засоби, що виправдовують шлях до їх реалізації [50, с. 23].

Документально оформлюється і починає вступати в дію так звана «перша п'ятирічка». Інтенсивний і подекуди хаотичний рівень виробництва легкої і важкої промисловості дає позитивний економічний результат. Однак така динамічність мала і свої негативні сторони: значна експлуатація людського ресурсу, поганий зворотній зв'язок між владою і громадянами наслідком чого впроваджується давній метод репресій [50, с. 24].

Окрім того на фоні тривала «націоналізація», яка спричинила низку інших проблем на думку Сталіна, поширення «ухильництва», поширення «буржуазного націоналізму», тощо. А так як представники цих «ворожих елементів» були частиною різних соціальних верств населення потрібна була велика чистка задля збереження режиму [43, с. 21].

Першим проблеском політики «непоследовного терору» слід вважати учасників Шахтинської процесу 1929 р. Тут під репресії попали в основному неугодна владі технічна інтелігенція. Однак це стало початком, а наступними по плану мали бути розправи над науковою і творчою частиною суспільства яка отримала ярлик «ворогів народу» [43, с. 24].

За розпорядженням з Москви вже в 1929 р. Народний комісаріат внутрішніх справ УСРР почне з нового листка задум по ліквідації ідеологічних супротивників, під приціл першочергово попадуть люди, що раніше притягувався до кримінальної відповідальності, класові вороги, або ті хто числився в попередніх напрацюваннях , як неблагонадійний елемент [43, с. 27].

В таких умовах подальша діяльність СУМ не могла мати шансів на існування , політика «закручування гайок» дала зрозуміти, що система робить наступ на неугодних з конкретними претензіями і з доказами і без них більшовицький тоталітаризм досягнув би своєї цілі [47, с. 66].

Події з початку травня і до літа 1929 р. докорінно змінять діяльність СУМ. Продовж цього часу послідовно триватимуть арешти спочатку юнацького крила СУМ. Першим запроторили до слідчого ізолятора Миколу Павлушкова, якого протягом цілого місяця опитуватимуть слідчі, що дасть змогу вийти на старше покоління дисидентів. Вслід за ним до Лук'янівської тюрми потрапить Борис Матушевський, Діодор Бобир. Свідчення останніх доповнять загальну картину взаємозв'язків між членами організації їхні цілі і політичну мету, що ставили перед собою в діяльності [47, с. 69].

Далі бачимо два цікавих нюанси: слідство бере за основу обвинувачень іноземні зв'язки підсудних і акцентує на цьому увагу, говорячи про однозначний вплив на останніх закордонних « контрреволюційних сил». Все це робиться з метою, що б ускладнити будь які шляхи захисту. Другим є те, що саме останні допити Павлушкова стануть причиною арешту наступних людей: С. Єфремова, Й. Гермайзе, Ю. Трезвинського, В. Дурдуківського,

Н. Токаревської, В. Чехівського, М. Чехівського, А. Ніковського, О. Гребенецького [47, с. 70].

Період від літа 1929 р. і до початку весни 1930р. включав в себе підготовчий етап справи. Були допитані всі потрібні слідству діячі, готувався обвинувальний акт, велась активна переписка УСРР з керівництвом СРСР про стан і подальший перебіг справи. Для керівників комуністичної верхівки було важливо продемонструвати міжнародній спільноті, що дана політична проблема вирішується за допомогою чесного суду [47, с. 66].

Серйозним був підхід до дискредитація обвинувачених: головна ціль створити образ в суспільства негативний образ, ще до самого суду в якійсь мірі порушувалось негласний принцип презумпції невинуватості. В подальшому процес став чи не театральним дійством коли серед робітничого класу профспілками роздавали білети на сам суд. Доконаним фактом в подальшому став вихід окремого випуску журналу «Перець», що був рупором більшовиків. Цей номер від початку і до кінця посвячений нищівній сатиричній критиці СВУ-СУМ, закріпивши за останніми образ «ворогів народу» серед мас [45, с. 17].

Слід відзначити, що справа СУМ-СВУ в подальшому вийшла далеко за межі вузько направленої категорії вище згаданих осіб, триваючи далі після самого судового процесу протягом 1930-31 р.р. радянської владою було обвинуваченні кілька десятків тисяч осіб, які піддались кримінальному переслідуванню по всій території України [52].

Одним із таких прикладів стала справа в місті Дунаївці, що на Хмельниччині. Подільський окружний відділ ДПУ звинуватив окремих активних представників громади, що мали чітку українську позиції у «контрреволюційній змові». Громадсько культурні об'єднання або гуманітарні рухи допомоги по типу «Червоний Хрест» вважалися центрами опозиційних рухів з яких повинно початись повстання. Окрему увагу у підтримці цього всьому приділялась автокефальній церкві. Наслідком цього стає арешт близько

десятки людей, які отримали різні терміни від 5 до 10 років з подальшим перебуванням в концентраційних таборах [16 , с. 125].

Повернімось в Харків до основних подій. 9 березня почалась головна частина судового процесу, на лаві підсудних сиділо з чотири десятки людей. Попри те, що в сукупності їм приписували повалення державного ладу цікавими були окремі звинувачення: Л. Старицька-Черняхівська інкримінувалась в співаці з німецьким консулом, брати Чеховські у підбуренні і використанні УАПЦ для подальшого спротиву, М. Павлушкова, як лідера бойового молодого крила, що мало в свою чергу зайнятись терористичними актами [44, с. 33].

Основною базою підсудних була інтелігенція про що свідчать статистичні дані: 2 доктори (ВУАН), 15 професорів вищих шкіл, 2 студенти, 1 директор середньої школи, 10 учителів, 1 теолог і 1 священник УАПЦ, 3 письменники, 5 редакторів, 2 кооператори, 2 правники і 1 бібліотекар [44, с. 34].

Від громадськості тоді виступив обвинувачем тоді діючий секретар ЦК КП(б)У, і власне свою негативну думку він озвучив ще задовго до офіційного початку самої справи. Аналогічним були дії державного прокурора М. Михайлика, який також публічно висловив осуд учасникам справи. Це свідчить про однозначну упередженість і показує пряме порушення процесуально-правової норми [39, с. 52].

Важливу роль в судовому процесі завжди відіграє адвокат, який стає захисником підсудних натомість у радянській реалії повноваження депутата були обмежені. На це вплинули два чинники. На початку 20-х р. ХХ ст. оновлення судочинної системи, таким чином перевага надавалась не досвідченим і компетентним адвокатам, а тим хто підтримує більшовицьку ідеологію. Другий аспект – це окрема постанова Наркомун юстиції, якою обмежувалась індивідуальний, незалежний ні від кого спосіб роботи і все зводилось до колективної звітної роботи [39, с. 54].

Любов Крупник у власних дослідженнях посилаючись на дані взяті з ГДА СБУ стверджує, що процес захищали 13 адвокатів прізвища який відомі : Виноградський, Ратнер, Шац, Віленський, Обуховський, Ковалівська, Пухтінський, Вознесенська, Потапов, Гродзінський, Юровицький, Волкомірський, Ривлін [39, с. 55].

Всі вони тримали схожу лінію захисту, яку можна було сформувавши в декілька тез : ті кого вони захищають однозначно винні в заподіяному і повинні понести справедливе покарання, завдяки тому, що організація була розсекречена заздалегідь до ймовірних терактів – це має стати пом'якшуючим чинником, заключним було те, що адвокати старались показати, що вони на стороні обвинувачених, але обставини в яких вони опинились самі не дають змоги повноцінно зайнятись захистом [39, с. 57].

Отож, роль адвокатів була суто фіктивною у зв'язку з відсутністю реальних важелів впливу і загальною імітацією захисного процесу. Це було зумовлено через створений тиск владою на адвокатів і значним резонансом справи. Банально захисники розуміли, що пішовши проти тоталітарної системи наступним на лаві підсудних можуть опинитись вони, але на жаль не зробивши ніяких кроків вони автоматично стали загальною складовою цієї ж правоохоронної репресивно-каральної системи [39, с. 60].

Процес що почався в березні і тривав аж до кінця був надзвичайно напруженим. Окрім звичайного тиску владу у залі суду і дискредитацію пресою учасників були організовані штучні мітинги , демонстрації до яких було залучена велика кількість робітників і селян. Це все тільки підкреслювало атмосферу тривожності і безнадійності [46, с. 111].

В еміграційному виданні «Авангард» наводиться приклад, як саме слідчі маніпулювали підсудними, вдавались до шантажу останніх. Цьому слідує приклад з українською письменницею Людмилою Старицькою-Черняхівською. Міліціонери скористались приїздом з Франції доньки підсудної – Вероніки, яка хотіла хоч якось підтримати свої заарештованих батьків [46, с. 114].

На одному з допитів слідчий почав переконувати пані Людмилу в тому, що її донька прибула в Харків і вони мають з нею зв'язок, а в подальшому попросив інших міліціонерів завести її в кабінет. Далі після очної зустрічі матері і доньки останню забрали і повідомили, що її доля залежить від рішення, яке прийме Старицька-Черняхівська. Тобто, ми знов переконуємось, що слідчі використовували будь які засоби для реалізації власних планів, керуючись тезою «мета виправдовує засоби» [46, с. 113].

Попри те, що в цій справі головними вважали тріо Чехівський- Єфремов Павлушков, якщо перші двоє в різний період визнавали або заперечували власну винну то Микола фактично зламався і вимушено пов'язував зовсім не причетних до СВУ-СУМ, молодих людей і безапеляційно підтверджував, що був тим головним хто створював і очолював рух [46, с. 114].

19 квітня був оголошений остаточний вердикт. Прокурори вимагала для багатьох підсудних найвищу міру покарання – розстріл, однак в кінцевому варіанті цього так і не відбулось. На 10 р. обмеження волі отримали С.Єфремов, М.Павлушков, В.Чехівський, А.Ніковський, а в додаток було вирішено позбавити громадянських прав останніх в кількості половині загального строку. Й.Гермайзе Б.Матушевський, О.Гребенецький, П.Єфремов, Л.Старицька-Черняхівська одержали від 5 до 8 р. . Щодо інших то більшість отримали умовне покарання або були позбавленні радянського паспорту, висланні за межі УСРР [49, с. 66].

Далі доля засуджених склалась по різному більшість з них в подальшому потрапить до системи Соловецьких таборів особливого призначення. Відбуваючи там покарання стикнуться з складними умовами а в подальшому з повним обмеженням прав. Доля Микола Павлушкова закінчиться 3 листопада 1937 р. в урочищі Сандармах, як тисячі інших невинно убієнних протягом кількох днів, серед яких значну частину складуть діячі «Розстріляного відродження» [49, с. 67].

Сергій Єфремов спочатку 7 р. відбув у Ярославському політизоляторі. Опісля його було переведено в місто Владимир в однойменну в'язницю. Тут він і помер за кілька місяців до виходу на волю в 1939 р. Схожу закінчення власного шляху спіткало Йосифа Гермайзе, який після тривалих заслань перебуваючи в різних закладах позбавлення волі не дожив до звільнення [49, с. 70].

Близький соратник Павлушкова по СУМ – Борис Матушевський після довгого періоду ув'язнення вийшовши на волі в короткий термін отримав нові звинувачення в тому, що став частиною українського повстанського руху і був відправлений відбувати новий термін на територію Карелії. Вже післявоєнний час повернувся додому більше опозиційною діяльністю не займався [49, с. 71].

Отже, ці події остаточно закріпили тезу, що діяльність СУМ в міжвоєнний період було завершено. Однак дискусія про цю саму діяльність з нових розмахом відбудеться вже опісля II світової війни. Основою конфронтації стане питання, чи справді існував СУМ-СВУ, як автономне окреме об'єднання чи був суто сфабрикованим проектом радянської влади [36 , с. 130].

На захист «самостійності» стануть окремі еміграційні діячі В. Плющ, Н. Полонська-Василенко, яку будуть опиратись на твердження учасників процесу і свідчення сестри Миколи Павлушкова – Наталії. На противагу їм виступить радянський дисидент Гелій Снегирьов який почне власне розслідування і опираючись на спогади окремих рідних, які розповідатимуть про ті часи поставить категорично іншу думку, що до цих подій. Попри це ряд іменитих істориків – С. Білокінь, Я. Грицак стверджують, що тема є ще не вичерпна і потребує додаткових досліджень згідно з цим ще рано формувати одну остаточну думку [36 , с. 133].

Свою крапку в цьому питанні радянська точка погляду завершить в серпні 1989 р., тоді Пленум Верховного Суду УРСР повернеться до розгляду даного питання і комплексно дослідивши знов матеріали справи дійде до нового висновку. Відтак всіх тих хто був засуджений за харківською справою

1930 р. буде визнано не винними, у зв'язки з відсутністю складу злочину в їхній діях. Відтак всіх було реабілітовано [36 , с. 135].

У другій половині ХХ ст. діяльність СУМ на території України трансформується в щось зовсім нове , аніж її попередні форми, ставши спочатку по своїй суті частиною українського дисидентського руху , а потім національно-визвольного руху за незалежність загалом. Але перед тим, як розкрити зміст попередніх явищ потрібно врахувати декілька важливих фактів для кращого розуміння картини [46 , с. 137].

Після закінчення II Світової війни і поразки в ній Німеччини , радянський союз закріпив за собою право на володарювання територією українських земель остаточно поставивши нові кордони. Однак об'єднана комуністами Україна не сприймалась великою частиною її населення, особливо тими хто представляв опозиційних рух протягом останніх десятиліть. Ця частина людей не мала можливості повноцінно продовжити визвольні змагання за свободу від Москви на власних територіях і була змушена емігрувати [46 , с. 139].

Так за кордоном в 1946 р. з ініціативи діячів з Наддніпрянщини і проводу Організації Українських Націоналістів революційної (ОУН(р)) було прийнято рішення відновити СУМ, що діяв в 1925р. в Києві і стати правонаступником цієї організації. В подальшому саме цей СУМ визнаватиме, як свою частину різноманітні утворення, що діятимуть автономно в радянській Україні, сприятиме поширенню інформації про них і робитиме різноманітні акції в підтримку коли ті будуть ув'язненні [46 , с. 144].

На фоні загального послаблення збройної боротьби Української Повстанської Армії (УПА) проти більшовиків на території Західної України паралельно з опозиційними військовими структурами починають формуватися напіввійськові організації. На Тернопільщині у 1948 р. у селі Кошляки було створено організацію, що отримала назву "Спілка Української Молоді". Це було об'єднання з 5 юнаків, більшість з яких не досягнули повнолітнього віку:

Брати Нестор і Ярослав Зарічні, Ярослав Бакалюк, Мирослав Загрійчук і останнім, що приєднався пізніше був Ярослав Чучвала [55].

Ключовим у їхньому формуванні була патріотичне сімейне оточення і подальший вплив ОУН- УПА. Саме виконання завдань і постійна співпраця з останніми покладуть початок діяльності СУМ. Так зафіксовані їхні контакти з групою УПА «Дружби», що діяла на той час в Підволочиському районі в особі Богдана Недоляка і Василя Крисоватого та інших. Закінчилась ця співпраця осінню 1950 р. тоді ці групи повстанців були знищені в бою [55].

Самостійна діяльність була значно іншою. Власну назву було прийнято взяти посилаючись на прочитанні книжки і найцікавішим на думку хлопців був період існування в 20-х р. підпільного СУМ в Києві. Створюється власна присяга, що за змістом схожа до присяги вояка УПА [55].

Далі для структуризації боротьби було прийняте рішення створити статут і в подальшому дотримуватись його. В ньому йшла мова про те, що всіма силами потрібно робити саботажні акції супроти радянського ладу, займатись просвітою населення в особі пропаганди визвольної літератури, не втрачати контакт з іншими національними силами, що знаходяться в селі і по за його межами [55].

Протягом 1948-1950 р.р. в селі формуються 2 колгоспних господарства в свою чергу члени СУМ вирішують зробити агітаційний рейд по селу, щоб запобігти вступу селян до державних підприємств. Також займаються пропагандою дискредитації радянських партійних органів серед людей висвітлюючи комуністів, як експлуататорів і ворогів національної ідеї з якими потрібно боротись задля перемоги свободи [46 с. 150].

Частиною підпільного процесу були постійні збори окрім планування подальшої діяльності на них вирішували питання власної просвіти, організації самодисципліни, зайняття спортом. Були прийняте рішення читати більше літератури особливо книги українських авторів, яку були забороненими. З часом пішла мова про здобуття зброї і спроби здійснити власні військові

вишколи для подальшої боротьби. Однак досягши повноліття хлопці змушені були роз'їхатись, щоб продовжити власне навчання в інших містах, хтось пішов служити в радянську армію [55].

Однак вже протягом 1951 р. вона була викрита і всіх її учасників заарештували у різних куточках країни. Ключовим став той факт, що при обшуках їхніх квартир була знайдена зброя з боєприпасами і різного роду націоналістична література. Цікавим є той факт, що озброєння хлопці вирішили дістати дотримуючись плану УПА про очікування третьої світової війни між Америкою і Москвою [46 с. 154].

В кінцевому результаті в кінці грудня 1951 р. Військовий трибунал МВД Тернопільщини вирішив на 25 р. позбавити волі і відправити на виправні трудові роботи усіх підсудних. Проте вже буквально за кілька років почалась «хрущовська відлига», що дало змогу подати апеляції і після перегляду справи всі були звільнені і відправлені з Сибіру додому [46 с. 155].

СУМ в Кошляках не мав зв'язку з структурами світового СУМ однак за своє начало опирався на діяльність М. Павлушкова і інших, що діяла в Києві у 1925 р. У будь-якому випадку після проголошення незалежності, відновлений СУМ в Україні підтримував зв'язок з діячами з Кошляків і визнав їхню історію частиною загальної історії СУМ на українських землях [46 с. 160].

Наступний рубіж у висвітленні діяльності СУМ в Україні безумовно є час функціонування «Спілки Української Молоді Галичини». Нелегальний підпільний рух, що утворився на Покутті став частиною загального дисидентського руху, а свої корені починав апелюючи до програмових документів ОУН-УПА а основою був антирадянський світогляд [25, с. 183].

Офіційним днем заснування слід вважати 31 січня саме тоді у селі Печеніжин, що на Івано-Франківщині. Ідейним натхненником і подальшим керівником був звичайний коломийський робітник – Дмитро Гриньків. Будучи під впливом діячів, які колись брали участь в опозиційних рухах він залучає

своїх товаришів і починає діяти. Так до основного складу групи входять: Дмитро Демидів, Іван Шовковий, Роман Чупрей, Миколі Мотрюк [25, с. 184].

Причин щоб об'єднатись і почати не просто обговорювати стан подій а діяти було декілька. По-перше члени СУМ Галичини розуміли складне становище України, яка перебувала в залежному становищі від Москви тобто носила колоніальний характер. По-друге з різних джерел було відомо, що паралельно в багатьох інших містах держави відбуваються арешти інакодумців, масштабні репресії проти дисидентів по «справі Добоша» (останній також був членом СУМ правда світового, і маючи на меті благий намір сам не розуміючи потрапив у пастку і був використаний). Ну і третім був факт значної русифікації освітнього процесу [25, с. 186].

На перших зборах було прийнято стати наслідниками боротьби ОУН, діяти таким ж методами як вони, створити окремі внутрішні структури, що будуть займатись безпекою членів організації. Тут же було прийняте дивне рішення йменувати себе, «Союзом вільних комуністів» однак вже ближчому часі ця назва буде змінена на ту якою оперуємо світовий СУМ [25, с. 187].

З часом максимальне число руху досягло 14 дійсних осіб, а ряди поповнили наступні люди: Тарас Стадниченко, Василь Кузенко, Федір Микитюк, Василь Михайлюк, Іван Мотрюк, Іван Чупрей, Богдан Романишин, , Іван Кузенко, Василь Гриньків. Серед тих хто був раніше було поділено посади, Демидів став відповідати за ідейне наповнення, а Іван-Василь Шовковий відповідав за військову частину [33, с. 60].

Хоч і за весь час існування організації розроблялися програмні документи за якими повинна була діяти спілка і статут, що мав регулювати внутрішні питання в кінцевому варіанті все це діяло в комунікативному форматі і ніде не було зафіксоване. Однак з відомих джерел відомо, що майбутня держава мала б бути соціалістичною і демократичною справедливою і з націоналістичними елементами. Але для цього спочатку потрібно було працювати на встановлення комунікації з однодумцями з таких самих підпільних рухів [33, с. 61].

Однозначно роль Дмитра Гриньківа, як лідера була вирішальною у становленні самої організації і окремих її членів. Він був ідейним натхненником і керівником який роздавав накази. Пояснював для чого потрібний різного роду збір інформації, як слід долучати нових учасників до руху, яку літературу потрібно читати і для чого учасникам потрібна зброя [25, с. 188].

Загалом відбулось близько десяти зібрань і за цей час було поставлено низку завдань для окремих членів: придумати власні псевдоніми для кращої конспірації, придбання забороненої літератури, почати збір повстанського фольклору, придбання магнітофонної стрічки для запису і розповсюдження ідей, а на кінцевому зібранні було прийняте рішення про створення бойових одиниць для оволодіння військовою справою [33, с. 63].

Важливим моментом є те, що вся структура руху трималась на двох чинниках: внутрішніх взаємовідносинах і довірі. Це в свою чергу сповільняло механізм розширення організації так , як до спілки в короткі терміні не могли приєднатись нові люди, це могло наражати на небезпеку колективу однодумців тому для вступу потрібно було пройти процес ініціації [46, с. 200].

З другої сторони це стало основною причиною викриття. Новий член Тарас Стадніченко був за професією гравером, цією сильною стороною хотіли скористатись лідери і придумати хороший ескіз назви для майбутньої печатки. Він і стане тою людиною яка викриє підпільну діяльність звернувшись до обласного Комітету Державної Безпеки (КДБ). Від останніх він отримає завдання продовжувати приходити на збори, але водночас стати активним каталізатором радикальних змін в середовищі [46, с. 201].

Остання відкрита акція СУМ Галичини буде маніфестація біля пам'ятника Олексі Довбушу з урочистим вшануванням його пам'яті у вигляді покладання квітів. Зразу після цього відбудеться донос після якого почнеться ряд арештів протягом березня-квітня 1973 р. [46, с. 202-203].

Порушені кримінальні справи за ст. 62 і 64 КК УРСР були найпоширенішими обвинуваченнями в дисидентському середовищі. На початку

серпня відбувся закритий суд вердикт якого звучав наступним чином: Д. Гриньків отримав найсуворіше покарання у вигляді позбавлення волі на 7 р. і 3 роки обов'язкового заслання, інші учасники отримали від 3 до 5 років без додаткових умов покарання [29 , с. 14].

Більшість членів СУМ відбували свої покарання в Пермській області в Росії, де не відмовились від своїх переконань продовжили власну боротьбу у нових умовах. Брала участь в «акціях голоду» і різного роду протестів, були активними в передачі інформації на волю і об'єднувались з іншими українськими дисидентами в боротьба за власні права [29 , с. 14].

Світовий СУМ , що за кордоном почне свою лінію визнання і підтримки СУМ Галичини. В журналі «Авангард» будуть опубліковані світовій публіці тюремні записки Миколи Мотрюка, а звідси вони будуть скопійовані і поширюється на підконтрольні Радянським Союзом територію. А на різних маніфестаціях, що відбуватимуться в Америці і Європі посвячених «свободі політичних в'язнів» будуть постійно згадуватись імені засуджених [29 , с. 16].

Таким чином, можна зробити висновок, що діяльність Спілки української Молоді на території України у період існування радянської держави була різною. Загалом її можна поділити на три основні періоди: міжвоєнний 1925-1930 р.р., післявоєнний 1948-1951 р. р., і дисидентський 1972-1973 р. р.. Спочатку в середині 20-х р. вона оформляється в підпільну структуру і звідси починає відлік свого існування. В подальшому всі три етапи існування в своїй основі базуватимуться на нелегальній діяльності.

Також спільною рисою буде антирадянська спрямованість і боротьба за незалежність української держави, що базуватиметься на спротиві своїх попередників або сучасників : М. Павлушков опиратиметься на приклад УНР, для СУМ Кошляки зразком будуть старші бійці УПА яким вони допомагали і київський СУМ, для Д. Гриньківа і співучасників ідеалом буде діяльність ОУН, яку вони спробують відтворити на практиці. До спільних характерних рис слід

зазначити коротку тривалість діяльності, яка не склала в своїй сукупності більше ніж три роки.

Попри те що між кожним періодом активності історично була пауза приблизно у 20 р., за цей час способи і методи боротьби ніяк не змінювались. Всі проходили схожий етап становлення: власне внутрішнє оформлення організації, агітаційно просвітня діяльність, розуміння потреби переходу до збройної боротьби, викриття і суд. Однак попри велику кількість спільних рис є ряд відмінностей, які слід виокремити розглядаючи кожен період, як автономну одиницю враховуючи всі потрібні нюанси.

СУМ Павлушкова мав дві сторони медалі за час власного існування. Перше, що він був створений в період розгортання процесу «українізації» і відсутності масових політичних чисток. Так звана «коренізація» хоч першочергово мала на меті під прикриттям культури насадити і зробити рідною для людей комуністичну ідеологію, стала засобом загально української народної культурної мобілізації, бо в своєму ядрі ставила питання мови, історії, культурної ідентифікації. Тому цей короткий період можна було розвивати «українське питання» без ярлика «буржуазний націоналіст». Другою стороною стали інші історичні події, а саме перемога Й. Сталіна, закріплення диктатури і початок масових репресії. Саме останній був противником «національного» чинника в комуністичних програмах і при першій змозі почав боротьбу з «націонал ухильниками» і тим хто раніше мав націоналістичний ухил.

СУМ 1920- р. був заручником історичних обставин і не міг мати інакшого розвитку, причиною цьому є відсутність потужного опозиційного руху, який би міг почати збройну боротьбу, а сам СУМ не був таким рухом. Також відміним від інших періодів є той факт, що діячі саме цього часу були єдиними постраждалими у формі найвищого покарання – розстріл. В інші часи члени СУМ обходились позбавленням волі перебуваючи в тюрмі або примусовою роботою на виправних таборах.

Особливістю СУМ Кошляки на відміну від інших полягала в тому, що вони не просто опирались на героїзацію боротьби попередників, а перебували в безпосередній комунікації з сучасниками руху опору і виконували їхній завдання автоматично вписавши себе до сил спротиву. Напроти СУМ Галичині вони протягували свій зв'язок, як раз до СУМ 1920-х р. акцентуючи, що взяли назву в них. Також спілчани мали в наявності зброю на противагу останнім з Києва, які тільки виносили плани по її здобуттю.

Новим також можна вважати, що боротьба СУМ переходить в регіональний характер, в місцевість села, де основним ядром будуть вже не студенти вищих освітніх закладів, а звичайна молодь неповнолітнього віку. Яка в свою чергу рівнятиметься на приблизно схожий приклад за рівнем освіченості в особі бійців УПА, а не безпосередньо на інтелігенцію.

Різними будуть і цільові аудиторії з якими планувалось працювати: для СУМ Кошляки – це будуть селяни, не обов'язково однолітки, а ключовим стояло питання їхнього вступу до колгоспу і радянської партії. В 20-х р. ставка була зроблена на студентську і шкільну підростаючу молодь, а в кінці пріоритетів були люди, що раніше брали участь або мали розуміння процесів Української Революції 1917-1921 р. р. .

Третім і останнім є період існування СУМ Галичина, який в порівнянні з своїми попередниками є найбільш еволюційним. Під еволюційністю слід розуміти найбільш вдалу реалізацію власного потенціалу, який був схожий у всіх трьох поколінь, але не завжди мав кінцевий результат. По-перше підпільна структура була найбільш чисельною і організованою. По-друге в уподібненні до інших були на голову вище ідеологічних питаннях.

Зіставляючи їх з попередниками у віковому питанні, починаючи власну діяльність вони були достатньо зрілими і сформованими особистостями і напевно єдині серед усіх, повноцінно розуміли внутрішньо політичні процеси, і точно не починали боротьбу через романтизацію попередніх сторінок історії.

Окремим слід відзначити мілітаризацію руху. Два попередні періоди СУМ пройшов еволюцію від прагнення і до отримання зброї, натомість СУМ Галичини користуючись можливостями зумів на практиці у формі стрілецьких вишкілів навчати своїх членів стрілецьким навичкам. Також була сформована так звана «боївка», найменший військовий підрозділ за прототипом УПА.

Наприкінці відзначимо, що діяльність СУМ в радянський період була доволі строкатою, однак в кінцевому результаті прагнула незалежності України. Пройшовши різні етапи власного існування однозначно була частиною опозиційних структур і в кінцевому результаті долучилась до загально процесу формування модерної української нації.

РОЗДІЛ 3. ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ, ДІЯЛЬНІСТЬ ТА СУЧАСНА ПЕРСПЕКТИВА СПІЛКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ

Після більш ніж шістдесяти років постійного перебування на мапі світу Союз Радянських Соціалістичних Республік (СРСР) в середині 80-х р. почне останній період власного існування. З цими подіями тісно пов'язаний процес, відомий в історичній літературі під терміном "перебудова", кульмінацією якого слід вважати падіння імперії, із машинальним започаткуванням низки нових, незалежних республік [24, 44].

Наслідки політичних і економічних реформ, що відбувались протягом періоду умовно – «останньої п'ятирічки», були в якійсь мірі закономірними. На що розраховували керманичі держави, яка протягом цілого свого існування трималась виключно на яскраво виражених рисах тоталітарного суспільства. Процес демократизації взяв своє у всіх можливих сферах людського буття середньостатистичного радянського громадянина [9, с. 7].

Так керівництво СРСР в умовах певної економічної стагнації, загально політичної кризи і інших негараздів, планувало в прискореному темпі в три етапи модернізувати державу. Планувалось вирішення нагальних проблем: збереження радянської держави, покращення низького стану науково технічного рівня, що сприяв слабкому соціально-економічному розвитку, скорочення відставання від провідних держав світу, зробити соціалізм знову актуальним для всіх станів суспільства [9, с. 7].

Звідси і почали появлятися раніше нікому невідомі демократичні практики. «Гласність» - сприяла зародженню політичного плюралізму, відходом від цензури, загально людському вільнодумству, критиці і в цілому формуванні нового світоглядного начало. Але в кінцевому наслідку саме дії народних мас закріпили переможний результат [9, с. 11-13].

Однак зовсім інших форм мали суспільні зміни в Україні. Наприклад, та сама «гласність» діяла лиш частково, переважно все залежало від

зацікавленості, в сприянні або запереченні її, окремо взятими органами влади на місцях. Слід відзначити, що центральна влада УРСР була найбільш зацікавлена в затягуванні трансформаційних процесів, бо це означала подальша втрату права на керування державою. Україна продовжувала перебувати в напівколоніальному статусі фактично багато в чому залежавши від Москви і будучи «провінцією» в радянській політичній системі, рух реформ на місцях мав гальмівний характер і нагадував рух равлика [17, с. 52].

Хоч рух тривав надто повільно порівняно з іншими країнами СРСР тут не відбулось військових конфліктів, збройних переворотів, як наприклад в країнах Прибалтики і Південного Кавказу. Однак тут був присутній власний безповоротний каталізатор подій – квітнева аварія 1986 р. на Чорнобильській атомній електростанції [13, с. 58, 201].

Однак була окрема частина людей, яка всіма силами прагнула пришвидшити ці процеси. Їхньою особливістю було те, що вони напевно найбільше постраждали від радянської ладу і хотіли реваншу. Тут йде мова про рух українських дисидентів, які активно протистояли комуністичній системі ще з початку 1960-х р., і колишніх діячів руху опору, що повернулись з заслання і тюрм в прагненні змін [24].

У 1988р. в середовищі Української Гельсінської Спілки (УГС) за ініціативи старших її членів виникає наступна ідея: для залучення молодого покоління до національно-визвольної справи було запропоновано молодим членам УГС почати творити СУМ в Україні за прикладом того, що діє за кордоном. Відомо, що еміграційні структури постійно підтримували зв'язок з дисидентами і лобіювали їхні інтереси на міжнародній політичній арені [44, с. 19].

Також по можливості опозиціонери будучи за кордоном ставали учасниками різних заходів, де вважалися особливими гостями. Відвідавши у Німеччині юнацький табір СУМ Юрій Бадзьо і Левко Лук'яненко були

враженні виховним потенціалом підопічних сумівців, і задумались перенести таку структуру в українські реалії [27, с. 99].

Однак основною проблемою був факт, що еміграційний СУМ був тісно пов'язаний з ОУН(б), а дисиденти прагнули загальнонаціональної єдності, щоб запобігти вже існуючій ситуації з еміграційними чварами було прийнято рішення відмовитись від назву «Спілка Української Молоді» [24, с. 101].

Слід зауважити, що окрім СУМ в період радикально- революційних змін свідомості мас, що відбувався протягом 1989-1991 р. р. , свою активність проявили ряд інших молодіжних організацій : в перших числах грудня 1989 р. у

Київському держуніверситеті відбувся установчий з'їзд Української студентської спілки (УСС) , місяць перед тим у Львові своє існування почало Студентське братство (СБ), а в кінці березня 1991 р. знов ж таки у столиці було створено Союз українського студентства (СУС). Було багато і інших регіональних структур однак найбільш чисельним слів вважати в той період – Спілку незалежної української молоді (СНУМ) [34, с. 17].

Початком існування першого осередку СУМ в Україні слід вважати червень 1989 р. у м. Харкові, який був створений з десятки молодих людей, які до цього були в молодіжній структурі УГС. Першим своїм рішенням було прийнято створити відозву, в якій йдеться про акт відновлення СУМ на Слобожанщині вказуючи на історичний зв'язок з предками з СУМ 20-х р. . Також пояснюється, що таке рішення прийняте у зв'язку з прагненням молоді долучитись до змін суспільно-політичного характеру в краї, критикується образ середньо статистичного українця через цурання останнім власної культури [34, с. 18].

Цікавим є те, що при створенні об'єднання користується терміном «ініціативна група». Це пояснюється тим, що СУМ в Харкові знали про існування еміграційних структур, які в 1947 р. стали спадкоємцями спадщини СУМ Наддніпрянщини і свою відозву в першу чергу спрямовували їм [23, с. 210].

Вони просили допомоги з закордону у вигляді реманенту для освітнього процесу, ідеологічної літератури і книг про історію СУМ, також говорилось про брак національної символіки. СУМ Харків однозначно не хотів щоб це була одноразова акція солідарності тому наголосив на активізації контакту з всіма можливими представництвами спілки за кордоном і акцентував увагу, що прагне повернення головного осередку на Батьківщину [23, с. 197].

Також були написанні пояснення якою вони бачать майбутню діяльність організації. Ні в якому разі, вона не несла радикальних намірів, головні акції мали першочергово просвітницький характер для оточуючих і власне самих сумівців. Навіть з ідеологічними опонентами вважалось дотримуватись тактики ведення дискусію, а по можливості діалогу. Піднімалось питання екологічної свідомості, і в комунікації з колишніми репресованими [13, с. 57-58].

Зворотній зв'язок з закордону не забарився себе чекати. В головному виданні Світового СУМ – «Авангард, того ж місяця була оголошена надіслана відозва почнеться по етапна співпраця. На той час свої ініціали під документом поставлять п'ять людей: Черемський Андрій, Геращенко Ольга, Шкумат Світлана, Живолуб Ігор, Шешецький Геннадій [13, с. 60].

Вже липні Всеукраїнської координаційної ради (ВКР) УГС у власних часописах схвалить таку діяльність і дасть заклик до створення таких груп по всій території України, єдиним нюансом буде прохання додати до назви частку «незалежної» відповідно аббревіатура мала б звучати, «СНУМ». В цей перший період старші учасники УГС продовжать пильну спостерігати за діяльністю СУМ-СНУМ, вбачаючи в останньому єдину молодіжну організацію, яка б мала зайнятись поглинанням всіх менших рухів запобігаючи їхньому розпорошенню, певній структуризації і в подальшому з ціллю виступити єдиним цілим

У треті вихідні серпня 1989 р. біля сотні студентів Львівщини збираються на поляні гори Маківки, серед них більшу частину складають члени новоутвореного СНУМ Львів. Цю подій слід вважати виборними зборами на

яких буде затверджено ряд документів: статут і програма організації. 23 серпня про це буде оголошено публічно на черговій опозиційній маніфестації. А вже наступного дня схожим буде розвиток подій в місті Чернівці там світ побачить створення – СНУМ Буковини. Ці дві структури вже з першого дня свого існування вбачали себе частиною загальносвітового сумівського руху [13, с. 58].

Програмові документи обох мали спільні риси, адже за зразок брали папери, якими у своїй праці користувались члени УГС. Аналізуючи текст документів вони є схожими до своїх попередників з Харківського СУМ. Кидається в очі такі нюанси : головною знов таки є мета пробудження в широких мас національної свідомості, поширення патріотизму, як об'єднавчого фактору, ставка на власну самоосвіту і фізичний розвиток. Зовсім новою є теза яка стверджує, що СНУМ створений для здобуття незалежності України і існуватиме до повної її реалізації [11, с. 386].

Звідси починається постійна діяльність в центрі якої спочатку стають мітинги, маніфестації, збірки, бойкоти, страйкові рухи. Активною стає видавничо-пропагандивна справа і її розповсюдження по вулицях міст. СНУМ-СУМ стає а захист нових політичних в'язнів: С.Хмари, А.Лупиноса, О.Черненка, М.Бердника та інших. Всі ці дії в очах простих людей сприймаються в позитивному руслі, чим роблять учасникам СУМ репутацію безкомпромісних борців за незалежність [19, с. 17].

Незалежно від розташування осередків на Сході чи на Заході активною частиною щоденної роботи було відродження власного національного коду, який як вважалось сильно постраждав в період радянської окупації. Тому задля запобігання вже діючих процесів русифікації було прийнято рішення, почати йти народ за прикладом «будителів». Окрім збору фольклору, організації концертів, різних тематичних свят окремою буде лінія пам'ятних заходів посьв'ячених постраждалим від комуністичного терору, бійцях ОУН-УПА [19, с. 19-20].

Восени попри тиск КДБ на українських активістів створюється СУМ у столиці. Відомий український діяч Д. Корчинський, який стояв у його витоків, пояснює, що діяльність починалась в кімнатах власних квартир, де збиралась молодь для обговорення політичної ситуації і тлумачення різних ідеологічних текстів і окремо теорій. А вже в жовтні пройде ряд перших акції сумарно зібравши в своїх рядах кілька тисяч людей, що встановлять символічний хрест в пам'ять про Корпус Січових Стрільців [11, с. 209].

28 жовтня на місці пам'яті бою УСС на горі Лисоні почне своє існування СНУМ Тернопільщини, а тиждень перед тим в місті Луцьк. Тим часом на Сіверщині 30 жовтня пройде маніфест «вогненний ланцюг пам'яті», в честь невинно убієнних радянським тоталітаризмом – організований молоддю УГС, яка вже в травні 1990 р. переросте окремий СНУМ Чернігів [44, с. 13].

Цей дійство буде чи не першим антикомуністичним заходом для міста. Далі буде ряд інших заходів : перший «чернігівський майдан» у січні 1990 року, в лютому зібрання на захист української мови, а 7 квітня молодь вийде на підтримку незалежності Литви, через день зразу відбудеться буде урочисте вшанування жертв Тбіліської трагедії [11, с. 58].

Протягом 1989 р. власні осередки змогли організувати наступні міста України: Руслан Зайченко пізньою осінню став одним із фундаторів Черкаської обласної організації СНУМ., Орест Антошків розповідає про початок СНУМ Сокальщини взимку. Всі вони в подальшому стануть активними діячами не тільки регіонального, а загально українського рівня, відвідуючи заходи в інших областях і обмінюючись досвідом [11, с. 69].

Слід відзначити свої найбільш масові акції СНУМ робить в день важливих свят в СРСР, чим підкреслював зневагу до комуністичних символів. В лютому 1990 р. загострюється питання військового призову українців до радянської армії, які свою службу мали б проходити по за межами України, що обурювало рідних солдат. Взявши повістку в свої руки у Львові створили спеціальний комітет , що домагався «організації збройних сил України, що

мала б складалася виключно з українців і діяв би в межах українських кордонів [11, с. 107].

В квітні це питання продовжилось і були вирішено зібрати різних делегатів СНУМ в місті Долина, що на Франківщині для вироблення комплексного підходу. Зібрання отримало масу пропозицій: сприяти переховуванню співвітчизників дезертирів, саботувати накази офіцерів на місцях, зайнятись агітацію цього питання серед учнів старших класів. В кінцевому були вирішено згідно чинного законодавства просити про проходження служби на місцях [23, с. 200].

Значного впливу на суспільне середовище здійснила акція в день народження В. Леніна. – в Києві 22 квітня. Вуличне протистояння між міліцією і активістами закінчилось проривом останніх міліційних об'єднань, що оточили пам'ятник «вождю» і урочистим покладанням колючого металевго вінка до підніжжя монументу. На цю акцію була велика кількість юнацтва шкільного віку, що вкрай дивувало КДБ [13, с. 58].

Хоч постійно відбувались арешти членів СНУМ на різних акціях, методом контракцій під відділками збирались великі маси людей і своїм тиском спонукали міліцію відпускати затриманих задля запобігання зайвої напруги. З початку свого існування і до перших днів травня 1990р. СНУМ провів близько тридцяти акцій з яких близько п'яти вважались затвердженні владою, а чисельність людей які були задіяні в різний час складала близько 60 000 людей [3, с. 219].

Разом з тим заслуговує видавнича справа, яка активно розвивалась. Окрім звичайних внутрішніх самвидавців, на тему української літератури і ідеологічного спрямування, що поширювався між членством були реалізовані плани з друком власної газети, однак не всеукраїнського рівня. Свою періодику змогли подати в світ СНУМ Чернігів і назвали її «Деснянські хвилі», що була чи не найпершою антирадянською газетою в місті [21, с. 54].

Найцікавішим є той факт, що процес друку відбувався в Литві, за участю Ярослава Логіна та Якова Гіріна. Загальний тираж офіційного друкованого органу складав 500 штук, який безкоштовно в подальшому роздавали на різних мітингах. Головним редактором було вибрано Сергія Соловєя, а друкувались в газеті окрім вище згаданих осіб: Сергій Потапенко, Василь Ведерніков, Сергій Лонеський та інші [23, с. 197].

Поряд з цим у березні 1990 р. остаточно формується СНУМ Полтавщини серед молоді що була пов'язана з Молодим Народним Рухом, за сприяння окремих сумівців з Києва. Зразу відбувся референтурний поділ обов'язків, між дійсними членами а місце збору був будинок культури. Ставши частиною антикомуністичного руху району стали учасниками або організаторами різноманітних акцій: підняття синьо-жовтого прапора на «башті Шухова», також першого червоно-чорного стягу, день народження Симона Петлюри та інші. Робили різні військово-спортивні вишколи залучаючи сюди молодь [34, с. 17].

Суспільно політичні процеси на теренах розвивались стрімко з цим потрібно було працювати над «політичною свідомістю» членства, залученню їх до виборчого процесу, роз'ясненню інших політичних факторів. Тому було прийнято рішення на найближчих виборах до Верховної Ради УСРС, слід підтримати дотичних до руху людей: Вітовича Олега і Деркача Ігора. А до місцевої львівської ради подавались Соколов Андрій і Ігор Шкарпінець [15].

Станом на початок травня 1990 р. в Україні існувало близько 15 самостійних проводів СНУМ і ще біля п'яти «ініціативних груп». Хоч між різними регіонами відбувалась поодинокі співпраця, спільним для всіх було питання поінформованості різних груп одне про одного і відсутності одного спільного, центру який мав займатись координацією подальшої боротьби за незалежність [47, с. 39-40].

Вже 26-27 травня 1990 р. в м. Івано-Франківську відбувається загальноукраїнський «Великий збір СНУМ», що за своїми масштабами і

значенням не мав раніше аналогів. Остаточна кількість зафіксованих делегатів склала – 220 людей з них біля сотні це молоді люди, які не досягнули повноліття, а територіальна приналежність склала 4/5 усіх областей України. Спочатку розгляд питань не викликав дискусії і було вирішено продовжувати активно залучати шкільну і студентську молодь до СНУМ і працювати з масами [23, с. 198].

В подальшому постало питання ідеологічного світогляду об'єднаного СНУМ-СУМ і тут делегати розійшлись у поглядах. Так склались два табори: перший значно більший по чисельності бачив подальшу справу у векторі демократичного націоналізму, другий же був два рази менший і хотів, що орієнтирами були доктрини «інтегрального націоналізму». Відповідно до цього в подальшому цей поділ стосуватиметься не тільки СНУМ, а цілого молодіжного антирадянського руху [19, с. 17].

Ситуація, що склалась вище насторожила старих діячів УГС, і новостворених членів Української Республіканської Партії (УРП). Обоє будучи присутніми на з'їзді вони звернулись до молоді з закликом, що певна радикалізація руху є ухилом від демократичних ідеалів, які на їхню думку мали б бути панівними в світоглядній будові молоді. Був кинутий заклик відмовитись на думку УРП, від «бандерівського ідеологічного вектору» і об'єднатись в одне ціле проти комуністичної загрози [19, с. 18].

Проте це не дало результату і радикальна меншість в подальшому стане ядром руху УНА-УНСО. Підсумками з'їзду стане рішення про подальше існування тепер вже іменованого руху СУМ-СНУМ, за прикладом федерального укладу, в якому всі обласні чи регіональні одиниці зберігають за собою право на повну автономію. Найвпливовішими і найчисельнішими слід вважати чотири основні внутрішні структури: СУМ Харків, Спілка Націоналістичної Української Молоді (СНУМ) Івано-Франківськ, класичний СНУМ і СНУМ(н) – націоналістичне крило. Останні вийдуть з єдиного руху вже найближчої осені [47, с. 92].

Протягом літа 1990 р. учасники спілки продовжуватимуть вже сталу форму боротьби у вигляді вуличних протестних акцій і долучатимуться до загальнонаціональних маніфестацій, як наприклад свято козацької слави, в Запорізькій області. Створяться внутрішні гуртки для опрацювання і подання загалу доробку різних українських національних ідеологів: Юрій Липа, В'ячеслав Липинський, Микола Міхновський, Дмитро Донцов та інші [9, с. 75].

Подія, що відбулась 23-24 серпня 1990 р. в м. Білий Бор (Польща) стала виходом СНУМ і всієї політичної боротьби молоді України, на якісно новий рівень. Тепер це був світовий контекст, на протигагу попередньому внутрішньо українському досвіді протистояння. Світова конференція українських молодіжних організацій (СКУМО), запросила в одне місце десятки різних українських організацій з цілого світу: «Товариство Лева», «Пласт», Студентське Братство, СНУМ, СУМ (світовий) та інші [23, с. 200].

Це дасть змогу наочно світовому СУМ і СНУМ на місцях зрозуміти один одного і працюючи разом в одній підгрупі по розробці подальшої діяльності молодіжних рухів знайти шляхи майбутнього дотику. Спочатку це було закріплено різного роду резолюціями в яких йшла мова про спільний світогляд, що базується на християнському і державницькому началі, прагненні до утвердження Української Самостійної Соборної Держави (УССД) [23, с. 202].

Світовий СУМ в особі свого головного органу Центральної Управи (ЦУ СУМ) зобов'язався надати матеріальну допомогу у вигляді забезпечення членства книгами, тематичною літературою, методичними посібниками сприяючи цим підвищенню інтелектуального і соціально-суспільного рівня знань. ЦУ СУМ при можливості стане спонсором міжосередкових вишколів членств за допомогою створеного стипендійного фонду [23, с. 204-205].

Планувалось на власному прикладі організаційної структури залучати членів СНУМ України за кордон і показувати, як це все працює на ділі. Таке рішення впливало з того, що усіх існуючих молодіжних рухів останній залишався найбільш чисельним і активно діючим. Однак відмінним

залишалось те, що світовий СУМ керувався в основному реалізацією виховного потенціалу в той час, як українському терені продовжувалась громадсько-політична боротьба за незалежність. Кінцевим рішенням СКУМО стало створення окремої групи, яка зайнялась підготовкою майбутнього другого з'їзду, за це мав відповідати один із лідерів СНУМ- Ігор Деркач [23, с. 208].

Уся осінь 1990 р. ключовим політичним питанням було майбутнє підписання союзного договору СРСР, а вже на початку жовтня студенти почали новий вияв спротиву у формі достроково голодування на центральній площі Києва. Понад сто студентів серед яких велику частину склали учасники спілки зі Львова і Києва протягом 16 днів добивались відставки голови Верховної Ради УРСР, прийняття законів про націоналізацію майна комуністичної партії і її молодіжного крила і звісно відмові від союзного договору. Це дійство закінчилось частковою перемогою у вигляді відставки Масоли В. [4, с. 100].

Слід відмітити початок 1991р. характеризується загальним пониженням політичної активності молоді і зменшенням чисельності руху, відсутністю масової участі у вуличних акціях. Скоріш за все це слід пов'язувати з загостренням економічної кризи, враховую, що молодь здебільшого була не на власному грошовому забезпеченні, відповідно була першочергово задовільнити первинні потреби на прикладі «піраміди Маслоу» [5, с. 111].

Однак попри результати отримані на референдумі, що відбувся 17 березня в опозиційному русі надалі актуальним залишалось питання союзного договору.

На II конференції СКУМО, що відбувалась на початку серпня 1991 р. одноголосним рішенням була прийнята резолюція з засудженням цього документу. Натомість вже 24 серпня СНУМ на фоні подій, що відбувались у Москві, домагається від депутатів УРСР безапеляційного затвердження незалежності України у зв'язку з сприятливими для цього умовами [1, с. 121].

Відповідно осінні події стануть останнім періодом в історії СНУМ по своїй масовій чисельності, вже протягом цього часу паралельно внутрішньо

політичній ситуації в країні, організація вирішуватиме власні структурні виклики акцентуючи своєму членству про важливість соціального аспекту в діяльності. Це пов'язано з тим, що вибори Президента і майбутній референдум про Акт Незалежності стали заключними у довготривалій боротьбі за незалежність а осінні акції посприяли прискоренні цих процесів [5, с. 111].

14-15 грудня 1991 р. в м. Київ відбувається II Великий Збір СУМ-СНУМ. Тут постає питання якою є доцільність подальшої боротьби відповідно з досягненням раніше поставлених цілей про здобуття суверенітету Україною. Делегатами приймаються ряд рішень які радикально трансформують організацію: відбувається остаточне перейменування в Спілку Української Молоді (СУМ), централізується влада і скасовується автономія осередків які тепер підпорядковуються Центральному Проводу (ЦП СУМ) [5, с. 114].

Новим головою вибрано раніше відомого Ігоря Деркача, який від початку становлення СНУМ брав активну участь у його розбудові, також був у тісному контакті з діаспорними структурами. Однак не всі погодились з цими діями і вже через тиждень це рішення було бойкотоване лідером Івано-Франківсько СНУМ – Віталієм Цаповичем, який вивів свій осередок геть з середовища нового СУМ, звинувачуючи його лідера і прихильників у ворожих до українського націоналізму позиціях [1, с. 233].

Цей новий етап в першу чергу характеризується уподібненню до викликів, як ставив перед собою післявоєнний СУМ в еміграції: активізація виховного процесу, що сприятиме розбудові юнацьких клітин. Однак цей процес відбуватиметься поступово в умовах тимчасової турбулентності і розтягнеться приблизно на 5 років. Це буде пов'язано з відсутністю досвіду, який доведеться запозичити з закордону. Протягом цього часу новий СУМ буде маневрувати між громадсько-політичною і виховною роботою [1, с. 234].

В першій половині 1992 р. СУМ стане частиною низки об'єднань: "Коаліції недержавних незалежницьких молодіжних організацій", коаліції про утворення Національного Комітету Українських Молодіжних Організацій,

Українського Національного Комітету Молодіжних Організацій (УНКМО) та інші. А 22 липня 1992 р. відбудеться юридично-правове закріплення статусу державної молодіжної організації «Спілка Української Молоді» відповідно з свідоцтвом №272 виданим Міністерством юстиції України [13, с. 69].

Так заручивши частиною коштів виданих Міністерством молоді та спорту, фінансовою допомогою діаспорних структур і за допомогою волонтерів в кількох частинах України відбуваються вишкільно-відпочинкові табори СУМ. Першим був табір «Червона Калина» в Карпатах на нього приїхало багато молоді з еміграції. В Чернігові відбувається суто виховний табір « Деснянські хвилі» для старшого і молодшого юнацтва які прибули з семи різних областей. На західних частинах України користувались попитом табори і заходи напіввійськового характеру [9, с. 98].

Слід відзначити, попри стабільну діяльність СУМ на фоні відбувається 90-х р. відбувається численний спад рівня життя населення. Низький прожитковий мінімум, постійні кризові процеси вплинули на зменшення зацікавленості юнацтва до молодіжних об'єднань звідси і відбувається певне падіння членства осередків, яке не досягало більш ніж п'ять десятків людей, а іноді складалось з дозволеного мінімуму в 3 людини [32].

III Всеукраїнський Збір СУМ відбувся 27-28 лютого в Києві. Статистика твердить, що були присутні по десять людей від кожного з восьми існуючих обласних осередків. Спочатку було зачитано доповідь про суспільно-політичну ситуацію в державі, звіт про діяльність за минулий рік. Наступним важливим кроком було затвердження угоди, що була підписана ще в серпні 1992 р. з ЦУ СУМ і СП СУМ з якою остання отримала новий статут – асоціативного члена світової структури з подальшим поглибленням відносин [9, с. 99].

Щоб цей статут діяв і можна було розраховувати на подальшу інтеграцію було прийнято «проект» майбутнього статуту, який мав відповідати закордонним нормам. Також прийнято керуватись у власній діяльності правильником і виховними матеріалами Світового СУМ. Головою залишився

Ігор Деркач, його заступником було вибрано Петра Ласійчука, за виховний напрям роботи відповідав Віктор Войцехівський [3, с. 49].

Продовжувався процес освоєння нових територій і весною 1993 р. з'явився новий осередок, що постав об'єднавши українців Волоконівського району Білгородської області в Російській Федерації. Отримали назву – СУМ ім.Дмитра Донцова і відносили до СУМ в Україні опираючись на поділ кордону за етнічним показником. Гіршим же було становище в самій Україні на Закарпатті вже діючий відділ вирішив розірвати зв'язок з ЦП СУМ і висловив йому недовіру спираючись на падіння авторитету в очах членства, а опісля вирішили взяти курс злиття з місцевим осередком УНА-УНСО [3, с. 50].

За схожим сценарієм розвиваються події в СУМ Харків та СУМ Сумщини, які були цілком автономні від централізованої системи і один від одного. Хоч вони були окремими і не мали спільну владу, між ними тривала ситуативна співпраця через близьке територіальне розташування. Так, діяч з міста Суми Віктор Рог брав участь у внутрішньому з'їзді управи Харкова. Останнім важливим моментом в цьому питанні слід підкреслити те, що хоч обидва осередки зі Слобожанщини не були частиною СУМ в Україні вони також здійснювали співпрацю з останньою [4, с. 219].

Після подій I Великого З'їзду коли СУМ лишився підтримки РУП I УГС він на довгий час, перебував поза політичним покровительством будь яких партій і не висловлював нікому підтримки, а в подальшому відійшов від між політичної боротьби згідно власним нових доктринам. Однак найшлись політичні проекти, які вбачали стратегічну важливість СУМ для розвитку української молоді [11, с. 209].

Конгрес Українських Націоналістів (КУН) у своїх постановах про оцінці молодіжного руху в Україні наголошувала у важливості розбудови спілки і подальшої допомоги у вирішенні будь яких її проблем. Такі кроки слід розуміти тим, що лідерка руху Ярослава Стецько велику частину життя перебувала в

еміграції де і була активною частиною Світового СУМ, тому прекрасно розуміла, як працює рух і чому потрібно сприяти його розвитку [11, с. 210-211].

Осінь 1994 р. буде багато на подій які завершатимуть початковий етап формування СУМ після якого настане довгий період стабільності. Спочатку у вересні відбудеться святкування 5 річниці відновлення СНУМ-СУМ на якому будуть присутні люди з найрізноманітніших течій спілки , що раніше були одним цілим. Це свідчило про певну спробу до вирішення попередніх конфліктів, їхнього переосмислення в перспективі для подальшої співпраці [9, с. 247].

Однак, 12 листопада відбудеться IV Великий Збір СУМ. На ньому все почнеться з претензій до ЦП у зв'язку з заниженням мандатних місць окремим осередкам. Відбувся бойкот звіту голови, і було вирішено було вислухати звіт контрольної комісії, яка в свою чергу теж не могла діяти у зв'язку з прибуттям нової делегації з Чернігова. В абсолютній напрузі частина делегатів покинули залу а інша продовжила проводити з'їзд. Так відбувся останній відомий розкол на "СУМ в Україні" під головуванням Ігора Деркача та "Всеукраїнський СУМ" під головуванням Олександра Задорожного [9, с. 248].

Однак ці події не вплинули на подальшу активність СУМ і вже до початку нового 21 ст. СУМ діятиме у звичайному для себе форматі. До найважливіших подій того часу слід віднести наступні заходи: серпень 1994 р. у селі Делятин вперше було присвоєно ступінь виховника для п'яти молодих дружинників, березень 1995р. в селищі Славське вишкільний табір, 6-22 серпня відбувся 1 Всеукраїнський Злет СУМ з нагоди 70-ліття створення СУМ участь в якому взяло близько п'яти десятків спілчан з України і десять гостей з закордону [9, с. 255].

А програми заходів спрямованні з ухилом на всебічний розвиток, як виховника так і його майбутніх підопічних. Тому сюди часто включають знання з педагогіки опираючись на праці знаменитих учителів Г. Ващенка і Г. Васьковича, які свій доробок зробили спеціально для СУМ. Також акцентують

на знанні теології, історії української держави, сумознавства, теренознавства, валеології та розробленню різного роду ігор та забав [9, с. 304].

Пройшовши шлях власного становлення 1990-х р. від політично опозиційної структури в громадсько-виховну організацію, також після низки різних З'їздів та юридичних змін СУМ в Україні остаточно зміг заговорити про власні ідейно-організаційне основи. Відповідно у своїй діяльності СУМ керуються статутом організації та правильником [38].

СУМ в Україні є остаточно правильною назвою починаючи з 1996 р. відповідно до включення українських земель до загального світового СУМ, де кожен дійсний член вказує в кінці назви територіальну приналежність(наприклад (СУМ в Аргентині, СУМ в Бразилії, тощо). Також слід розуміти, що СУМ в Україні є найвищим органом власне на українських землях, в той час, як Крайовий Пленум СУМ є найголовнішою законодавчою владою [31, с. 4-5].

Згідно статуту спілка носить статус «всеукраїнської молодіжної неприбуткової організації» свою діяльність веде відповідно до Конституції України, окремих законів, що стосуються молодіжної політики та громадських організацій, власного статуту. На відмінно від першочергово варіанту діяльності СНУМ, який наполягав у відмові співпраці з владою, СУМ в Україні тісно спрацює з офіційною владою України відповідно до власних цілей розбудови нової української держави. Однак ця співпраця триває до моменту коли влада не загрожує українському народу і не має поводу ставати опозицією їй [17, с. 52].

Метою діяльності СУМ в Україні є виховання членства на ідеалістичних, християнських засадах в дусі патріотизму, готового працювати для добра українського народу та утвердження його державності. Членом може бути людина будь якого віку, що написала заяву на вступ до організації. Внутрішній віковий поділ СУМ виглядає наступним чином : "суменята" (4—6 років), молодше юнацтво (6—12 р.), старше юнацтво (13—18 р.), "дружинники" (19—

50р.) і "сеньйори" (понад 50 р.). Поділ здійснений для кращого розуміння обов'язків та прав кожної категорії [31, с. 27-30].

Завдання які перед собою ставить СУМ в Україні зводяться до кількох векторів: проведення виховної, суспільно-громадської, культурно-освітньої, спортивної, оздоровчої та іншої роботи серед свого членства, а також не членів організації. Участь у формуванні та реалізації місцевих, регіональних, загальнодержавних і міжнародних програм з національно-патріотичного виховання та громадянської освіти, молодіжних та соціальних програм. Захист і задоволення інтересів членства СУМ в Україні [31, с. 32].

Да атрибутики, якою користується СУМ в Україні відносять: гімн, гасло спілки, офіційні привіти, прапори, і ряд урочистих обрядових функцій (слово, обітниця, приречення). Все це є важливою частиною сумівського ідейно світогляду. А до організаційної структури то СУМ в Україні поділяється на три рівні: Крайовий, Регіональний (обласні організації), Місцеві (районні, міські, сільські) [31, с. 40-41].

2000-х та 2010-х р. р. СУМ в Україні займається своєю звичною діяльністю: проведення конференцій, таборів, оздоровчо-відпочинкових подій і походів. По суті все це базується і тісно переплетено з відзначенням власних традицій свят. А важливу роль відіграє система «Гасел та Річниць» згідно з якою відбувається календарне планування. Так на початку року обирають найбільш важливі дати і події, які точно потребують уваги членства, однак не забороняється обирати на місцях осередками інші ювілеї або лозунги [5, с. 247].

Всередині СУМ створюється низки різних культурно мистецьких об'єднань, клубів за інтересами і спортивних команд найвідомішими серед них стають: ВІА «Передзвін», музичний гурт «46 кабінет», футбольний клуб «Крила». Також за прикладом Світового СУМ, який мав власний друкований орган «Авангард» починається розробка свої періодичних видань [5, с. 255].

Створюється інтернет ресурс – «СУМ-нет», на просторах якого починають виставляти інформацію про діяльність спілки для власного членства

і з метою подальшого пропагування своїх ідей та цінностей загалом. Також відповідно до Статуту членство брало участь фактично всіх можливих виборчих процесах протягом нового ХХІ ст. у якості спостерігачів на дільницях. Можна зробити висновок, що сумівців керуючись власними ідеалістичними поглядами про загальну справедливість фактично стояли на сторожі демократичних принципів запобігаючи своєю роботою процесів фальсифікації [44, с. 85].

Успішними у видавничій справі слід постійне видання власного дитячо-юнацького журналу «Крилаті». Останній виходить раз у два місяці протягом року і цільовою аудиторією стають діти віком 6-10 років, хоча в дійсності його зміст охоплює значно більшу градацію. Журнал продовжує реалізовувати головні ідеали СУМ – «Бог та Україна» виховуючи майбутніх державотворців [37].

В подальшому плідна праця засвідчить факт, «Крилаті» буде визнано найкращим дитячим пригодницьким журналом 2015 р. результатом конкурсу Держкомтелерадіо і журнал закріпить почесне місце серед таких авторитетних видань, як «Зернятко», «Барвінок» та інші [24, с. 92–103].

Окрім педагогічно-виховного матеріалу, який видаватиметься доволі часто, цікавим виглядає видання двох наступних розробок. Тернопільський осередок прийме креативне рішення і 21 травня 2007 року буде видано збірку коміксів «Україна у боротьбі», в якій буде зображено боротьбу УПА. Це було перевидання праці митця Леоніда Перфецького, який намалював це у 1950-х р. для СУМ. А вже за два роки вийде схожа робота, у форматі книги- коміксів посвяченій життю і діяльності Степана Бандери, що приурочувалось 100-річчям з дня його народження [49, с. 71-72].

СУМ стати частиною «Помаранчевого майдану» і «Революції гідності» завжди будучи на стороні народу у питаннях національної безпеки. У зв'язку з початком російської військової агресії на Сході України велика частина членів СУМ в Україні відразу активізуються ставши волонтерами або безпосередньо

учасниками бойових дій. У боях російсько-української війни виконуючи обов'язок захисту Вітчизни загинуть сумівці: Войцехівський Євген, Волкотруб Віталій, Дімітров Михайло [26, с. 84].

Натомість СУМ в Україні приймає рішення активізації членства і організовую низку заходів для покращення становища тилу воюючої України. Найвідомішою є добродійна акція «Теплом зігріємо серця» ціллю якої є збір фінансів, подарунків і придбання інших потреб для дітей воїнів, що загинули, воюють або воювали в АТО/ООС. Масштаби акції оцінюються у придбанні понад 14 000 подарунків на суму більш ніж 400 000 \$ американських доларів.

Важливим нюансом акції є те, що головними суб'єктами є діти з обох сторін відповідно юнацтво СУМ підготовлює і вручає подарунки дітям бійців особисто. У 2018 р. цю акцію були вибрано, як найкращу «молодіжну і дитячу благодійність». Також була створена акція спрямована на матерів загиблих воїнів АТО/ООС – «Матусі з любов'ю» суть якої полягала в подарунковій допомозі акцентуючи увагу на потрібних для щоденного вжитку речах. [48, с. 4].

Окрему увагу займає в житті СУМ щорічна акція «Супричастя», головна мета якої полягає в духовному єднанні з жертвами, що постраждали від Великого Голоду 1932-33 р. р., спробі осмислення цих подій. Це відбувається через три чинники: суворий 33-ти годинний піст, спільна молитва о 16 год. зазначеного дня і творінні доброї справи на вибір (допомога потребуєчому ближньому). Акція набула всесвітнього значення і стала частиною загально національного єднання і осмисленню жахливих сторінок історії [26, с. 95].

У новому столітті СУМ провів приблизно тисяч заходів різного спрямування, важливі потребують виокремлення: Всеукраїнський Злет старшого юнацтва (21-24 серпня 2005 року в м. Київ), виховно-відпочинкові табори старшого та молодшого юнацтва ("Сузір'я казок", "Сумівські кадри" літо 2006 р.), IV Конференція СУМнету, I та II табори "Дух нашої давнини"

(2004 р. Крим та м. Борщів), вишкільний табір для виховників та впорядників «Каменярі». (2006 р.) [48, с. 15].

Духовна складова залишалась важливою складовою сумівського організовано життя відповідно співпраця з релігійними інституціями була завжди доволі плідною. Так склалось історично, що найбільш тісною була комунікація з Української Греко-Католицькою Церквою (УГКЦ). В діаспорі один з найвідоміших серед духовних представників вихідцем з СУМ був Любомир Гузар, а також його послідовник Петро Мірчук, обоє після проголошення незалежності повернулись в Україну для розбудови церковних структур [26, с. 107].

Ще з 90-х р. спілчани запрошували УГКЦ на різні акції і маніфестації, вітали перебування священників на таборах для духовної опіки. В свою чергу ставали частиною різних прощ, частиною церковних громад , меценатами. Багато сумівців стануть лідерами УГКЦ найяскравішим прикладом є ректор Київської Трьохсвятительської духовної семінарії – протоієрей Петро Жук, який забезпечуватиме духовними кадрами табори СУМ. Також співпраця відбувалась і з віруючими православного обряду в діалозі із Патріархом Київським і всієї Руси-України Святішим Філаретом, зійшовшись на пріоритетах розширення капеланської праці серед сумівців, і виховання молоді [48, с. 11].

Кульмінацією довготривалих відносин стало підписанням УГКЦ і СУМ, Меморандуму про співпрацю . Підписали цей документ в Києві у січні 2020 р. Глава УГКЦ Блаженніший Святослав Шевчук та голова Світової Управи СУМ Андрій Бігун. Додатково було підписано декрет про йменування владики Степана Суса Генеральним Капеланом СУМ [48, с. 13].

А роком раніше СУМ був один із організаторів Національного українського молодіжного об'єднання (НУМО) до якого увійшли найбільші і впливові молодіжні організації України [13, с. 37].

В останні дні свого керування президент України Петро Порошенко прийняв довгоочікуваний документ – Стратегію національно-політичного виховання. Тут було розроблено пріоритетність і основні напрямки діяльності на майбутнє цієї стратегії, механізми того, як в державі повинні розвиватись інституції, які мають бути зацікавлені в піднесенні рівня молоді та дітей у суспільстві [8].

В документі окреме місце посідає роль СУМ, в творінні держави. В документі сказано: «...Створення сприятливих умов для діяльності молодіжних організацій, насамперед для розвитку пластового руху в Україні та Спілки Української Молоді, що відновили свою діяльність в Україні із здобуттям незалежності...». Саме документальне підтвердження служить, визнанням цінності діяльності СУМ, його престижу і подальшої перспективності [8].

Отже, підсумовуючи слід зробити висновок, в умовах політично–економічних реформ в СРСР, які прийнято називати «перебудовою», однозначно створились сприятливі умови для радикальних змін вже сталої радянської дійсності. Цим звісно скористались опозиційні верстви населення, які не бачили перспективи в існуванні комуністичної держави, скористались загальною кризою для втілення власних планів. Можна стверджувати, напевно хоч в Україні трансформаційні процеси відбувались значно довше аніж в Москві це ніяк не помішало їй впевнено тримати вектор загальної демократизації і стихійності на шляху до своєї мети.

Окремою самостійною частиною в цих змін слід вважати – молодь. Єдина діюча до змін структура крізь яку проходили підростаючі покоління була Ленінська Комуністична Спілка Молоді України (ЛКСМУ). Будучи абсолютно провладною і максимально заідеологізованою структурою вона не могла дати ніякої альтернативи для молодого покоління, відповідно в умовах плюралізму, що настав останні почали вибирати свою приналежність не через примус, а за покликом та інтересом.

Період 1989-1991 р. р. слід вважати піком активізації молодого поколінням, їхньої соціалізації та реалізації власного потенціалу у нових умовах. Створюються незалежні гуртки з ухилом по літератури, спортивні об'єднання однак на фоні цього всього пасіонарну молодь найбільше зацікавляють політичні зміни. На нашу думку, це зумовлено тим, що останнє було – постійною повісткою дня і будучи у всіх на слуху викликало поживлений інтерес.

У середині 1990-го р. серед десятків новостворених молодіжних рухів найбільш відділявся СНУМ. Його сильними сторонами було загальна масовість, і в подальшому її приріст та активна вулична діяльність. Без сумніву, цьому слід завдячувати впливу діячів дисидентського руху, які на початках допомагала і сприяли його розвитку. Політичні позиції СНУМ були надзвичайно доступними загалу – антикомуністична риторика, питання незалежності української держави, та безкомпромісна боротьба.

Основними складовими діяльності цього періоду слід вважати: страйки, маніфестації, віче, саботажі, мітинги. Ціль пробудити в народних мас почуття патріотизму, національної самосвідомості спонукати їй стати частиною змін, що відбуваються. Відповідно до цього молоде покоління можна в якійсь мірі прирівняти до популярного серед слов'янських руху другої половини ХІХ ст. – «будителів».

СНУМ в різних куточках України єднає боекватни структури, що можуть створювати вплив на політику і виступають одночасно в цьому спектрі, єдиним самозахисним організмом власних інтересів. На наше переконання, саме присутність в той час свідомої підтримки демократичних змін серед молоді остаточно закріпила безповоротність процесів у суспільстві.

Десятки акцій в останній рік існування СРСР організовані СНУМ і їхня людська прохідна здатність підтвердили, що вся діяльність має сенс і однозначно можна ствердити, що цим вона добивала вже і так мертвий труп

комуністичної держави особливо в духовному і ментальному плані в безпосередньому впливі на середньостатистичного радянського громадянина.

Важливим слід вважати події участі СНУМ в I та II світовій молодіжній конференції СКУМО, де відбувається тісний зв'язок з Світовим СУМ. Спроба налагодження тісних взаємовідносин пізніше переросте в інтеграцію СНУМ в СУМ і кардинальним змінам всього ядра.

Попри позитивним розвиток становлення СНУМ- СУМ В Україні слід відзначити його негативні сторони. До найбільш поширених є великий розкольніцькі тенденції, що відбувались протягом усіх 1990-х р. це відповідно на нашу думку сприяло внутрішній політичній нестабільності і втраті потенційно членства. Однак з часом це питання вдасться вирішити коли СУМ в Україні утвердить централізовану систему і визначиться у майбутніх доктринальних основах.

Після 1996 р. СУМ остаточно вийде з фази турбулентності і закріпить за собою статут всеукраїнської молодіжної організації головним пріоритетом якої буде виховання молоді відповідно до їх гасла «Бог і Україна». Звідси і до закінчення часових рамок нашої роботи спілка перейде у фазу «стабільності», яка буде завдячена активній роботі її членів. Хоч спілка відійде від сильного рівня політизації, що був притаманний їй на ранніх етапах її становлення вона і надалі братиме активну участь у суспільно політичному житті країни.

РОЗДІЛ 4. ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНО-ВИХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТРАДИЦІЙ СУМ ПРИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Спілка Української Молоді молодіжна громадська організація, що існує близько в десяти країнах світу, маючи в своїх рядах понад сім тисяч діючих членів в 89 різних містах. Діяльність її полягає в об'єднанні української молоді на непримушених началах задля виховання в них свідомих, чесних, і працьовитих громадян. Ідеалом стає творіння незрадливого українця-державника, що своє світобачення вбачає відповідно національно-християнських традицій, вихований українською нацією протягом століть.

Пройшовши довгий шлях власного розвитку від підпільного опозиційного руху і до легально об'єднання людей, що займаються постійним будівництвом української держави, СУМ справедливо зайняв своє місце в історії народу бравши участь у найважливіших етапах її становлення.

До основних форм діяльності СУМ ми відносимо: політичну освіту молоді, питання українознавства та української культури, проведення спортивних змагань та культурно-просвітницьких заходів (організація хорів, оркестрів, танцювальних колективів), організацію регулярних літніх і зимових таборів (виховно-відпочинкових, вишкільних, спортивних, мистецьких, мандрівних краєзнавчих).

Все це в якійсь мірі по своїй внутрішніх процесах і цілях відповідає тому чого прагне Міністерство освіти і науки України від шкільного вчителя посилаючись на затверджений Державний стандарт. Мова йде про так звані «ключові компетентності» учнів, які повинні формуватися і реалізовуватись вчителем або у нашому випадку «виховником» СУМ у ході освітнього або виховного процесу. Якщо звести їхню суть до однієї тези вона звучатиме приблизно так: при виході в доросле життя дитина повинна навчитись опиратись на власні здобуті навички, продовжувати їх розвивати, і це неодмінно знадобиться їй впродовж цілого подальшого життя.

На даний момент затверджено десять компетентностей нової української школи, за допомогою який прийнято виховувати і розвивати різноманітні вміння на уроках історії (в тому числі вузькі предметні вміння працювати в групі, вміння працювати з підручником тощо.) Для майбутнього порівняння в нашому випадку їх слід перелічити: економічна, громадянська, соціальна або ж її ще називають життєзабезпечувальною, загально культурна, самонавчальна, мовленнєва і предметні (логічна, хронологічна, аксіологічна, просторова).

Однозначно вони є фундаментальним ядром для успішної організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти. На нашу думку всі вони знаходять відображення у багаторічній діяльності Спілки української молоді, а саме у її педагогічно-виховному потенціалі в праці з юнацтвом.

Результатом чого отримуємо тисячі сформованих особистостей, що в подальшому в результаті набутих навичок стають активною частиною громадянсько свідомих людей, що формують громадське життя. Серед найвідоміших вихованців СУМ є: Катерина Ющенко, Вадим Карп'як, Роман Зварич, Євген Войциківський, Віталій Волкотруб, Євген Чолій, Стефан Романів, Святослав Липовецький, Жук Петро та інші.

Таке явище слід завдячувати, окремій виховній системі розробленій відомим українським педагогом Григорієм Ващенком і викладеній ним у праці «Виховний ідеал». Ця робота з самого початку писалась спеціально для членства СУМ, відповідно отримала позитивне сприйняття і була взялась на педагогічне озброєння останніми. У власному поясненні виховного ідеалу Г. Ващенко посилається на виховну традицію українського народу, так звану етнопедагогіку. Він ґрунтується на на двох головних цілях: служіння Богові та служіння своїй нації. Бог — це абсолютна Правда, Любов, Справедливість, Краса тощо. Нація — земна спільнота, в житті якої повинні реалізуватися її власні та вселюдські вартості. У педагогічному сенсі виховний ідеал — це людина, яка служить Богові й Україні.

На думку Г. Ващенка, основою освітньої системи є чотири найважливіші компоненти: виховання – морально-релігійне та естетичне, національно-патріотичне, інтелектуальне, фізичне. Кристалізація особистості повинна відбуватися з почуттям національної гідності, патріотизму, громадянської пошани. Молодь повинна усвідомлювати значення служіння Батьківщині, особистого обов'язку перед нею, необхідності підпорядкування своїх інтересів потребама українського народу та духовного зв'язку з Богом і народом.

На нашу думку, все це має велике практичне значення для організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти. Також слід розуміти, займаючись методологічними напрацюваннями у нашій роботі ми не беремо за власну основу доробок Г. Ващенка, а тільки підкреслюємо його вплив на педагогічно-виховні традиції СУМ частиною яких він був і використовуємо окремі частини концепції для створення особистого начала.

Виходячи з вище наведених факторів, ми вважаємо пріоритети СУМ і держави в особі окремих її інституцій в питанні патріотичного виховання тісно перетинаються. В умовах російсько-української війни постає питання ідентичності через яке власне вона була почата. Велика частина людей не відчувала приналежності до України, формально носила статут її громадян і у вирішальний момент не виявила громадянської позиції.

Державі в особі Міністерства освіти і науки та інших інституцій сьогодні належить серйозно підійти до формування в учнів патріотизму, національних і духовно-моральних, якостей в цьому їм може допомогти використання педагогічно-виховного потенціалу традицій СУМ. Слід наголосити, що під педагогічно виховним потенціалом, ми маємо на увазі власне досвід СУМ у питанні патріотичного виховання молоді.

Хоч процес перейняття досвіду є новим проте держава зробила перші кроки в цьому питанні. 9 жовтня 2020 р. Кабінет Міністрів України затвердив проект «Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми

національно-патріотичного виховання на період до 2025 року». Відповідно для успішної реалізації планів в одному із підпунктів йдеться про створення сприятливих умов для СУМ на законодавчому рівні поширенню їх ідей в систему освіти у вигляді методичних рекомендацій і використанням для цього обласних, місцевих цільових програм та інших дієвих методів.

Перед тим, як продовжити розкриття потенціалу сумівських виховних традицій слід проаналізувати, а на скільки взагалі в рамках освітнього процесу є розуміння, що таке СУМ. Відповідно найкращим способом для цього є розбір шкільних підручників на присутність в них вищезгаданих явищ. Це допоможе знайти відповідь на кілька питань: в якому становищі знаходиться розкриття нашої проблематики в загальноосвітньому процесі, яке виходячи з цього складається враження про СУМ в учнів і щоб було варто змінити або додати для кращого розкриття теми під час уроку.

У своєму порівнянні ми використовуємо 13 підручників, різних по своєму змістовому наповненню і цільовому направленню, єдиною їхньою спільністю є затверджена рекомендація Міністерством освіти і науки України. Ось їхній перелік: історія інтегрований курс 10 клас – (М.М. Мудрий ,О. Г. Аркуша інтегрований курс, рівень стандарту 2018 р.); (О. В. Гісем, інтегрований курс, рівень стандарту 2018 р.).

Звичайний курс – (Н. М. Сорочинська, О. О. Гісем, рівень стандарту, 2018 р.); (О. К. Струкевич, рівень стандарту, 2018 р.); (В. С. Власов, С. В. Кульчицький, рівень стандарту, 2018 р.); (О. І. Пометун, Н. М. Гупан, рівень стандарту, 2018 р.); (І. О. Бурнейко, Г. М. Хлібковська, М. Є. Крижановська, О. В. Наумчук, рівень стандарту, 2018 р.); (О. В. Мартинюк, О. В. Гісем, рівень стандарту, 2018 р.).

А також підручники звичайного курсу за 11 клас (О. В. Гісем, О. О. Мартинюк, рівень стандарту, 2019 р.); (О. О. Гісем, Н. М. Сорочинська, рівень стандарту, 2019 р.) та профільного рівня (О. В. Гісем, О. О. Мартинюк, профільний рівень, 2019 р.) і дві книги по громадянській освіті за 10 клас (П. В.

Вербицька, О. В. Волошенюк, Г. О. Горленко ,інтегрований курс рівень стандарту 2018 р.) (О. В. Гісем, О. О. Мартинюк, інтегрований курс, рівень стандарт,2018 р.) .

Порівнюючи спочатку підручники інтегрованого курсу авторів М. Мудрого і О. Аркуші супроти роботи Олександра Гісема, перевагу слід надати першому дуету. Так останні у 23 параграфі, 4 розділу розповідають про події Харківського процесу СВУ, що слід тісно пов'язувати з діяльністю СУМ в 1920-х р. , але не згадують це зв'язок і саму спілку, яка теж була обвинувачена.

Велику увагу приділяють персоналіям, а особливо Сергію Єфремову, чого в свою чергу не робить Гісема , який у 53 параграфі свого 4 розділу двома реченням в основному тексті говорить про ці події на згадавши навіть учасників. Однак його сильною стороною є винесенні на додаткове поле статистичні данні репресій і ілюстрація безпосередніх учасників подій. Обое сходяться у формулюванні тези «організація начебто планувала повалити радянську владу» відповідно підкреслюючи спільне бачення діяльності.

Доволі дивним виглядає наступна робота О. В. Гісем, О. О. Мартинюка, яку на нашу думку слід вважати найслабшою у висвітленні дотичної нам проблематики. Напевно розробляючи сам підручник для учнів науковці прагнули відповідати категорії «рівень стандарт » і не давати розширеної інформації на їхню думку проміжним подіям міжвоєнного періоду.

І це можна зрозуміти ,наприклад події Голодомору в порівнянні є більш пріоритетними, як би це цинічно не звучало, бо мова йде про людські життя, і інші важливі чинники вибору. Однак чотири речення про СВУ, без додатковий посилянть на самостійне опрацювання чи чогось іншого є вкрай вузькими по інформативності і ніяк не зможуть розкрити всю повноту проблеми.

Схожою по наповненню і критикою є видана робота авторів О. О. Гісем і Н. М. Сорочинська однак є свої нюанси, які слід перелічити. По- перше розповідаючи про події суду вказується дата 1929 р., це велика помилка, а дже виходячи з того, що дата суду над СВУ-СУМ є 9 березня – 19 квітня 1930 р і їх

знання виносяться на ЗНО це може викликати у дітей плутанину під час підготовки до екзамену. Однак до плюсів слід віднести, детальне пояснення ким були підсудні, а вони наприклад були діячами УНР, відповідно радянський терор в першу чергу репресував їх за минулі діяння – це розвиває причино наслідковий зв'язок.

24 параграф 4 розділу підручника О. І. Пометун і Н. М. Гупана міститься окремий підпункт «Політичні процеси 1920-початку 1930-х рр.» і зустрічається фраза, якої немає в жодних інших підручниках: «...хід судового процесу висвітлювали в засобах масової інформації упереджено і спрямовували на формування негативного ставлення громадськості до заарештованих...».

Це важливий нюанс, що дає розвивати просторову компетенцію при спробі перенести уяву дітей в радянську дійсність. Також для підсилення ефекту надаються спогади простих людей, що були присутні на процесі, як незалежні спостерігачі, додатково до цього створенні питання, що спонукають дитину до висловлення власної думки.

Наступні три розглянуті нами підручники за 10 клас є найбільш змістовними, але також мають ряд суперечностей, які слід згадати. Праця Олексія Струкевича, про СВУ несе звичний опис про інтелігенцію, яка була засуджена і розстріляна і до цього застосовується прийом «історичного факту» для опису слідчих. Однак не витримує критики рубрика «запитання та завдання» де у формі питання знецінюється роль діячів в позиційних процесах і риторично наводиться твердження, що вони були заручниками обставин.

В. С. Власов, С. В. Кульчицький притримуються схожої думки і під поданими двома ілюстраціями з Харківського театру де був суд, пишуть «опера СВУ, музика ДПУ», чим заперечують тезу еміграційних істориків про самостійність СВУ-СУМ і їхню діяльність. Не висвітлюючи іншої думки, що присутня в історичних колах, про ці події автори автоматично заперечують власну об'єктивність у висвітленні цих процесі. Однак цінними слід вважати подання окремої рубрики з «джерелом», а саме спогадів Б. Антоненка-

Давидовича і завданнями до них, схожими в іншому підручнику будуть спогади Людмили Старицької-Черняхівської, Сергія Єфремова, а також додаткові завдання до них.

Розглядаючи підручники з історії України за 11 клас, ми переносимся в новий період історії спілки в 90-х р. коли вона діяла у формі Спілки Незалежної Української Молоді (СНУМ). О. В. Гісем, і О. О. Мартинюк наводять приклад масовості руху і його стрімке зростання в багатьох обласних. Нічого не говориться про дату заснування чи лідерів, тим самим не даючи більш кращого розуміння ролі організації в трансформаційних процесах.

Однак зазначається, що в подальшому вона мала б стати виховною структурою і займатись розбудовою незалежності нової української держави. Ідентична інформація авторів, без змін міститиметься і в профільному виданню їхньої історії України за 11 клас. Додатковою і новою серед опрацьованих є поданні дані О. О. Гісема, Н. М. Сорочинської, які пояснюють зв'язок між Українською Гельсінською Спілкою та СНУМ, що до цього ніде не було подано. Останній творився за ініціативою старших діячів УНГ, які перебуваючи за кордоном і побачили приклад Світового СУМ. Заключними в нашому огляді і аналізі є два підручники зроблені у відповідності «інтегрованих курсів» з громадянської освіт. Ми, вирішили оглянути ці книги тому, що з кінця 90-х р. СУМ в Україні стає молодіжною виховною організацією і відповідно була ймовірність, що є інформація при розгляді теми про молодіжний рух.

Так у матеріалі від О. Гісем, і О. Мартинюка, є згадка про організацію однак у формі самої її назви під час переліку різних об'єднань, що діють в Україні. Натомість у праці Вербицької, Волошенюка та Горленко СУМ мало того, що згадується в формі абзацного пояснення, що пояснює світове охоплення і приналежність до еміграційних структур, а також подано зображення герба організації і найцікавіше додано к'юар-код покликання на діючих сайт організації, що в еру діджиталізації школи дасть змогу в один кліп ознайомитись в більш ширше з потрібним явищем.

Зробивши загальний підсумок нашого аналізу напрошуються наступні висновки: історія СУМ в освітньому процесі закладів середнього рівня освіти подана доволі фрагментарно і дуже стисло, що в своє чергу ніяк не може формувати в учнів єдиного погляду на процес діяльності, виховний потенціал тай навряд з трьох абзаців можна до кінця зрозуміти сутність проблематики.

Більшість науковців навіть при стислому формуванні оцінюють не об'єктивно сам процес суду виділяючи одну вирішальну сторону в особі радянського союзу і ігнорують емігрантське бачення рівносильних сторін. Період діяльності в незалежній Україні не зачіпається, однак в окремих видках присутні згадки в окремих підручниках, виховного вектору СУМ і додане покликання для дітей на офіційний сайт організації.

Отже, це все не дозволяє належним чином розкрити освітній та виховний потенціал традицій СУМ в умовах інваріантного складника навчального плану. Натомість має іншу складову- варіативну, а особливо її підпункт «факультативи, індивідуальні та групові заняття». Відповідно в даний умовах а саме в формі гурткової роботи найбільш сприятливо реалізовувати виховно-педагогічні традиції СУМ.

Однак перед тим , як організувати слід розуміти що розподіл годин варіативної складової приймається згідно внутрішнім розпорядженням школи і на це впливає профільне спрямування, кадрове забезпечення , матеріально-технічну базу та бажання учнів. Для реалізації досвіду СУМ не грає роль якоесь конкретного спрямування адже СУМ по своїх структурі нагадує зменшену модель суспільства де знайдеться місце усім. Відповідно є п'ять видів дружинників за інтересом яких може вибрати учень : виховників, культурників, суспільників, міжнародників і ратників.

Головною ціллю при реалізації цього плану повинно стати безкомпромісне бажання учнів бути частиною, чогось більшого і для цього слід залучити методичні розробки СУМ ігор при першій зустрічі з школярами , щоб

справити враження на дітей. Відповідно різні ігри спрямовані на розвиток різних компетентності.

Але ігри аж ніяк не можуть бути головним чинником розвитку компетентності, на першому місці в гуртковій роботі за досвідом СУМ ми ставим – гутірку. Гутірка — це наперед передумана, цікава і недовга (10-15 хвилин) розмова, яку веде в, гуртковий або хто небудь із членів гуртка, але в якій усі приявні можуть, а навіть повинні брати участь. Перевагою тут є те, що в центрі всього залишається дитина, як самостійний суб'єкт. На уроці ми не завжди маємо можливість дати змогу усім реалізувати свій потенціал відповідно від обмеженості часу, тай буває, що діти не завжди зацікавленні проявляти власну ініціативу. В нашому випадку, все відбувається добровільно і на засад власного інтересу.

Повертаючись до інших чинників які допоможуть на початковій стадії вплинути на рішення про створення і діяльність гуртка. Оглядаючи матеріально технічне забезпечення в перспективі його можна взяти на себе. Запропонувавши учасниками гуртками систему членських внесків кінцевим результатом яких стане задовільнення потреб останніх доклавши до цього власних зусиль у постійній вчасній сплаті. Звідси напрошується економічна компетентність у розумінні цінності грошей, правильному капіталовкладенні, тощо.

Ну і останнім слід вважати кадрове забезпечення. Зібравши гурток, що не залишитись лишень одним дорослим, що працює в цій сфері слід залучити колег по роботі і відповідно користуватись їхніми сильними навичками. У такій коаліції може сформується міждисциплінарний підхід. Якщо ви вчитель історії, долучаєте вчителя фізкультури і Захисту Вітчизни і умовно формуєте осередок спілки, де за виховний напрям буде відповідати і культурний напрям відповідатиме історик , за ратницьку справу(вишкільну) два інших вчителі.

Займаючись різними методами ведення гурткової роботи які домовлені попередньо з самими учасниками процесу, але з постійним ухилом на – патріотичному вихованню, що базується на провірених концепціях СУМ.

Найкращим, прикладом на нашу думку в реалізації педагогічно-виховного досвіду СУМ у праці з гуртком слід творити опираючись на фундаментальний принцип проведення табору. Саме табір дасть змогу колосальний досвід для дитини в здобутті практичних навичок, при ідеальному поєднанні освітнього-виховного і відпочинкових чинників гарантується позитивний результат.

Керуючись загальними положеннями наказу про типову освітню програму закладів загально середньої освіти III ступеня, - «...Заняття з курсу "Захист Вітчизни" можуть проводитись наприкінці навчального року в рамках навчальної практики учнів, у т. ч. з використанням навчально-методичної бази військових частин, відповідних кафедр закладів вищої освіти, військових комісаріатів, оборонно-спортивних, військово-патріотичних оздоровчих таборів тощо...». Під час табору відвідуючи різноманітні масові заходи ми зможемо формувати на їх прикладі загальнолюдські моральні норми, патріотичних почуттів учнів а в інших випадках при дорученні індивідуальних завдань вміння самостійного вирішення проблем.

Отже, слід відзначити, що гурткова робота в загальноосвітніх навчальних закладах є невід'ємною частиною освітнього процесу. Однозначно слід вважати одним із найефективніших шляхів розвитку творчо спрямованої особистості. Тому не слід ігнорувати це питання і слід розуміти, що навіть на даний момент організація роботи різноманітних гуртків, секцій, студій у загальноосвітніх навчальних закладах потребує особливої уваги з боку адміністрації шкіл та районних управлінь освіти. На допомогу їй з'являється досвід СУМ у педагогічно-виховному процесі з своїм багаторічним сформованим потенціалом праці з молодими людьми. У час складний викликів коли на дворі вже восьмий рік триває війна окрема складова – патріотичне

виховання, яке є центральним стержнем світобудови сумівця-державника, що також актуально культивувати серед загальних мас.

ВИСНОВКИ

Таким чином, говорячи про дослідження діяльність Спілки української молоді на території України протягом 1925–2020 рр., можна зробити висновок, що більшу частину джерельної бази складають саме документальні джерела, що тісно пов'язані з окремим періодом діяльності в кінці організації у 1920-х р. в період судового процесу Спілки визволення України (СВУ). Слід відзначити, після його завершення і осудження учасників дійства, ці документи довгий період знаходились у розпорядженні різних міністерств внутрішніх справ УРСР і мали статус засекречених документів.

Відповідно видане дослідниками Пристайком В. і Шаповалом Ю. у 1995 р. науково документального видання «Справа "Спілки визволення України": невідомі документи і факти» стало проривом у вивченні даної проблематики, адже хоч до цього часу у наукових колах були дискусії щодо правдивості існування СУМ-СВУ або його сфабрикованості радянською владою. Це цінне джерело дало змогу побачити сотні нових раніше не бачених паперів: переписка керівників УРСР і СРСР у питаннях справи, матеріали допитів, стенограми самого процесу, внутрішні переписки слідчих, особисті документи учасників процесу та інше. Інше ж питання на скільки вони заангажовані або достовірні, відповідь зможе дати абсолютно кожен історик маючи доступ до них.

Важливим також для вивчення цього періоду виступала тогочасна публіцистика. В нашому випадку цінним стає сатиричний журнал «Червоний перець», який фактично виступає рупором сталінського режиму його інформаційно-ідеологічною зброєю проти ворогів. Через сильну політизацію без якої не могло працювати це видання ми не можемо до кінця об'єктивно сприймати його, але воно важливе тим, що формувало загально народні погляди на ті чи інші події.

Наступним рубіж у вивченні питання слід вважати період у еміграції. Вихід двох праць: « Спілка Визволення України (ідейні основи, історія та матеріали до пізнання) Збірник 1» та «Спілка Визволення України (спогади ,

документи і матеріали про діяльність) Збірник 2», які своїм змістом будуть відстоювати в історичній думці точку бачення подій кінця 20-х р., як самостійницьку діяльність СУМ-СВУ незалежну від ГПУ, а навпаки опозиційну останньому. Їхня джерельна база буде базуватись на спогади учасників подій, власні спогади і ідеологічні матеріали вже створенні для підтвердження власної правоти. Ідентичною буде точка зору новоствореною організацією наступницею СУМ в 1947 р. в «Спілка Української Молоді на чужині».

В подальшому вийде ще ціла низка праць, схожої тематики, які ми опрацьовували однак не вважаємо цінними адже вони не несуть нового погляду а тільки компілюють стару інформацію «Біля джерел СУМ-у» В'ячеслава Давиденка, «Відродження СУМівської ідеї» Валентини Юрченко та інші. Останнім важливим джерелом радянського періоду ми вбачаємо в мемуарах, українського дисидента Гелія Снігерьова – «Набої для розстрілу». Цінними їх слід вважати, як мінімум тільки через той факт, що він також будучи опозиційно налаштованим до радянської влади, паралельно наносив нищівної критики еміграційній концепції бачення суду.

В період незалежності СУМ історіографічний і джерельне питання отримує нове начало. Найбільш ґрунтовними слід вважати напрацювання дослідника Сергія Білоконя і його видатній праці «Справа «Спілки визволення України» й перспективи її дальшого вивчення» у своїх дослідженнях наводить факти на захист двох точок зору на події 1920-х р. і в кінцевому результаті стверджує про потребу дальшого вивчення адже остаточної думки, що до цих питань ще не слід давати. Також, новою стає мемуарна спадщина Б. Антоненка- Давидовича, який був спостерігачем на процесі.

Але найважливішим дослідженням незалежності є праця «Спілка Української Молоді: на службі Богові та Україні» авторства Святослава Липовецького. В ній автор відкриває новий рубіж досліджень і вивчає не вузьку

конкретну сферу по типу процесу, а розкриває більш ширші і раніше не опрацьовані явища, як наприклад –період незалежності.

Далі, слід відзначити суттєву різницю у формуванні власної діяльності у різні етапи існування СУМ, в нашому випадку це комуністичний (і незалежний періоди).

Перший комуністичний базується на трьох різних період: міжвоєнний (СУМ періоду 1925-1930 рр.) післявоєнний (СУМ Кошляки 1948-1951 рр.) і дисидентській (СУМ Галичина 1972-1972 р.р.). Всі вони по своїх суті мають багато спільних моментів, які базувались від обставин часу і власного світоглядного начала учасників руху. Підпільна структура, обмеженість акції, мале членство, відсутність для вивчення істориками, їх документів, кінцевий наслідок діяльності – тюремний строк в окремому випадку смертний вирок у вигляді розстрілу, все це є спільними рисами.

Однак до тих, що різнили їх слід віднести характері риси окремих під-періодів. Наприклад діячі СУМ Галичина однозначно були на голову вище від своїх попередників спілчан в питаннях організованості і довершеності своїх дій дійшовши до навичок стрільби з пістолета і залучення найбільшого числа прихильників до своїх лав. Перевагою наприклад СУМ Кошляки був факт їхньої співпраці з ОУН-УПА, і надто молодий вік, що дав змогу їх виправдати в скорому часі від тяжких обвинувачень. Щодо діяльності СУМ в 1920-х р. то їхньою відмінністю є боротьба в умовах великого міста і факт судового процесу частиною якого вони стали, що по важливості переважає два подальших періоду СУМ, адже ті носили надто локальний характер на відмінно цьому який фактично вирішував долю народу.

Період незалежності характеризується двома найбільш вираженими етапами: перший це етап становлення (СНУМ 1989-1994 рр. і другий період стабільності і перспективи(1994-2020 рр.).

Отож, говорячи про передумови створення СУМ в Україні слід відзначити кілька причин: нестабільний соціально-економічний стан СРСР, який слід

описати явищем «хронічної кризи», що йшла до завершення послідовного етапу і руху молодих пасіонарних людей, що прагнули це прискорити.

Користуючись загально демократизацією усіх сфер життя під проводом старших діячів дисидентів з УГС, молодь об'єдналась в одне ціле у травні 1989 р. під назвою СНУМ. Автономні відділи цієї структури почали діяти по всіх обласних центрах і станом на 1990 р. налічували понад 20 діючих осередків, а прохідним числом людей на їхній акціях було 60 000 суб'єктів.

В основному вік середньостатистичного члена СНУМ складав не більше 18 р. відповідна статистика пов'язана з тим, що в період трансформаційних змін 1989-1991 рр. молодь не виявляла зацікавлення в гуртках різноманітного ухилу а вбачала єдину цінність в політичних змінах. Про це свідчить значний розвиток вуличних активістських здібностей в короткі терміни. Знов ж таки статистика свідчить, що за травня 1989 і до липня 1990 р. СНУМ було проведено близько 30 акцій серед яких на руках пальця можна перелічити законні.

Однозначно ця діяльність підтверджує тезу про те, що молодь стояла у витоків формування нової незалежної держави, і не бачила перспектив зв'язуватись з минулим – прийнявши курс на ва банк. І це сталося головна ціль була здобута, незалежність була проголошена, адже політичний тиск на прийняття важливих рішень різними маніфестацій завжди залишався дієвим способом комунікації системи і анти-системи.

Однак незалежність СНУМ зустрів доволі нестабільно увійшовши в період турбулентності протягом п'яти наступних років вирішував питання внутрішньої кризи. Остання полягала у постійних розколах СНУМ на менші фракції і подальшим відходом їх одна від одної і пануючою тенденцією збереження взаємних образ. Натомість на фоні цих подій доброю новиною є налагодження праці з еміграційним СУМ, який заснувався 1947 р. в Німеччині і взяв на права спадковості СУМ 1920-х р.. Відповідно питання яке постало перед СНУМ після здобуття незалежності була запропоноване з діаспори –

виховання молодого покоління для розбудови національних клітин. Звідси і залишається єдиний СНУМ, який при власній кристалізації перетворюється на «СУМ в Україні» і починає діяти, як структура загального СУМ.

Взявши весь найкращий доробок виплеканий емігрантами собі на озброєння СУМ виходить на новий етап власного існування. Тепер вже всеукраїнська молодіжна громадська організація стає чи не найвпливовішою організацією України. Також продовжить окрім власної виховної цілі брати участь в суспільно політичних процесах українського народу.

Разом з тим діяльність СУМ протягом всього свого існування користувався двома світоглядними орієнтирами «Бог і Україна. Ці дві складові гармонійно взаємопов'язані і виплекані українським народом протягом тисячі років власного існування і були оформленні в педагогічної-виховний потенціал СУМ. Під цією назвою маємо на увазі власне досвід патріотичного виховання. Виходячи з того, що уже восьмий рік триває російсько-українська війна питання патріотизму залишається актуальним у повсякденних справах. Відповідно виховання і плекання його серед мас є важливою частиною будівництва і укріплення власних кордонів, не тільки на фізичному і на підсвідомому також.

В цих умовах освітній процесу потребує додатково імунітету у вигляді «патріотичного виховання» учнів, як ми дослідили найкращим способом його реалізація у полягає у варіативній складовій загального процесу. В нашому випадку – це гурткова робота. Тільки в умовах такого роду роботи можна повноцінно реалізувати весь потенціал педагогічно-виховного досвіду СУМ. Це найкраще робити у міждисциплінарній формі залучаючи у свої лави інших старших діячів освітнього процесу і не тільки з подальшою перспективою у створенні табору. Табір на нашу думку виступає, головним кульмінаційним епізодом наших методологічних напрацювань, адже в умовах табору дитині створенні максимально нові умови для реалізації її раніше набутих навичок і здобуття нею нових. Тут при вдалому поєднанні виховних, вишкільних, та відпочинкових компонентів дитина патріотичне виховання досягає своєї цілі не

методом примусу, а грамотною роботою вчителя- виховника. А при відсутності таких можливостей увагу слід акцентувати на щотижневій практиці зібрань у формі гутірки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Опубліковані джерела:

1. Авангард. СУМ. № 137. Мюнхен-Брюсель, 1977.
2. Авангард. СУМ. № 142. Брюсель, 1978.
3. Авангард. СУМ. № 155. Брюсель, 1980.
4. Авангард. СУМ. № 158. Брюсель, 1981.
5. Авангард. СУМ. № 166. Брюсель, 1983.
6. Авангард. СУМ. № 179. Брюсель, 1985.
7. Авангард. СУМ. № 180-181. Брюсель, 1985.
8. Авангард. СУМ. № 183. Брюсель, 1985.
9. Васькович Г. Спілка Української Молоді (СУМ). Енциклопедія Українознавства: словникова частина / Гол. ред. В. Кубійович. Том 8. Париж; Нью-Йорк, 1976. С. 3003-3005.
10. Витяг із «Винувального висновку у справі контр-революційної організації, що йменувалася «Спілкою визволення України» і готувала повалення Радянської влади шляхом збройного повстання» від 7 лютого 1930 р. *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ*. 2005. № 1/2 (24/25). С. 230-254.
11. Спілка української молоді на чужині: Фотоальбом. Федчиняк І., Деремєнда Я. (обкладинка проф.Р.Лісовського). Лондон. 1954. С. 254.
12. Спілка Визволення України (ідейні основи, історія та матеріали для пізнання її діяльності на рідних землях). Збірник 1. / за ред. В. Плюща, П. Курінного, С. Ленкавського. Мюнхен, 1953. 64 с.
13. Спілка Визволення України й Спілка Української Молоді. Спогади, документи й матеріали про діяльність. Збірник 2. Мюнхен: Видання спілки Визволення України, 1964. 276 с.
14. Спеціальний номер про СВУ . *Червоний перець*. 1930. № 5. 16 с.
Півсторіччя суду проти СВУ-СУМ. Нью-Йорк, 1980. 20 с.

Монографії та статті:

15. Афанасьєва Ю.В. Роль громадських організацій в процесі реалізації концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді в Україні. Стратегічний потенціал державного та територіального розвитку: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Маріуполь, 3-4 жовтня 2017 р. Маріуполь: Вид. Р.А, Козлов, 2017. 418.
16. Бажан О.Г. Опозиційний рух в Україні в умовах системної кризи СРСР. *Історія України: маловідомі імена, події факти*. 2005. №31. С. 189-199.
17. Бажан О.Г. Статистика політичних репресій в урср у дзеркалі архівних джерел. *Краєзнавство*. 2003. №1. С. 106-109.
18. Білокінь С. Справа «Спілки визволення України» й перспективи її дальшого вивчення. Історіографічні дослідження в Україні. Київ, 2012. С. 385-442.
19. Вовк О. Невідома Спілка Української Молоді. *Шлях перемоги*. 4 грудня 1993. ч. 49 (2069). С. 6-15
20. Гога А. Володимир Дурдуківський — директор першої української гімназії (1917-1921 рр.). Наука. Освіта. Молодь. Матеріали XIII Всеукраїнської наукової конференції студентів та молодих науковців (Умань, 22 квітня 2020 р.). Умань, 2020. С. 42-45.
21. Гордієнко М. Молодіжні рухи в Україні та їх базова типологізація. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2016. №4. С. 65-78.
22. Горішна Н. Політика українізації в УСРР — засіб етнонаціональної мобілізації. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: Історія. 2014. №1. С. 49-55.
23. Давиденко В., Юрченко В. Коротка історія Спілки Української Молоді. Нью-Йорк, 1965. 25 с.
24. Давиденко В. Юрченко В. Коротка історія Спілки Української Молоді : Біля джерел СУМ-у. Відродження СУМівської ідеї. *Спілка Української Молоді Америки головна управа*. випуск ч.22. Нью Йорк, 1965. С.12

25. Дорошко М. Боротьба за владу рад у більшовицькій партії в 1923-1925 роках та її вплив на розстановку сил у партійно-державній верхівці УСРР. *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки*. 2003. №10. С. 92-103.
26. Коцур В. Суспільно-політична діяльність Спілки Незалежної Української Молоді в умовах трансформаційних перетворень в Україні (1989-1994 рр.). *Наукові записки з української історії*. 2014. № 35. С. 87-95.
27. Кравець Д. Процес Спілки Визволення України (СВУ) в УСРР у західноукраїнській громадсько-політичній думці. *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*. 2012-2013. №13-14. С. 466-480.
28. Крупник Л. Роль адвокатів на судовому процесі “Спілки визволення України”. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2017. №30. С. 69-81.
29. Кучеренко В. Нові сторінки. До 70-річчя СУМ. *Шлях перемоги*. ч. 28 (2152). К., 1995. С. 15.
30. Левчук К. Створення та діяльність громадських організацій України (1985-1996 рр.): історіографія проблеми. *Етнічна історія народів Європи*. 2011. №36. С. 22-28.
31. Лешак А. Спілка української молоді Галичини: створення та діяльність. *Українознавство*. 2019. № 2. С. 270-280.
32. Липовецький С. Спілка української молоді: На службі Богові та Україні. Київ, 2011 С.284.
33. Максимець Б. Спілка Української Молоді Галичини: організаційні та політико-ідеологічні засади. Чорноволівські читання: Матеріали VI Всеукраїнської наукової конференції (Київ, 14 березня 2020). Київ: “Бескиди”, 2020. С. 77-86.
34. Муравський О. Виступи української молоді проти воєнізації навчального процесу на зламі 80-90-х рр. ХХ ст. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". 2008. № 612 : Держава та армія. С. 185–189.
35. Півсторіччя суду проти СВУ-СУМ. Нью-Йорк, 1980. 17 с.

36. Плющ В. Спілка Визволення України та Спілка Української Молоді. Мюнхен: CICERO, 1975. 26 с.
37. Правильник Спілки Української Молоді. Мюнхен: Видавництво Світової управи СУМ, 2013. 260 с.
38. Прилуцький В. Опір молоді політиці більшовицького режиму та репресивні заходи проти неї в УСРР (1928-1936 рр.). *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки*. 2000. №5. С.152-184.
39. Пристайко В. Жертви терору. Як ДПУ боролися з українською академічною наукою. З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. 1994. №1. С. 70-88.
40. Пристайко В.І., Шаповал Ю.І. Справа “Спілки визволення України”: невідомі документи і факти. Науково-документальне видання. Київ: Інтел, 1995. 448 с.
41. Прокопчук В.С. Репресії в Дунаївцях в контексті справи “Спілки визволення України”. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки. 2006. Т. 24. С. 413-428.
42. Пуховська А. Григорій Ващенко на тлі актуальних завдань сучасної української педагогіки. *Дидаascal*. 2013. №13. С. 273-276.
43. Рудницька М. Г. Ващенко про національне виховання української молоді. *Дидаascal*. 2019. №19. С. 139-141.
44. Секо Я. Нелегальні організації УРСР другої половини ХХ ст.: загальна характеристика. *Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць*. 2012. №10. С. 112-129.
45. Ситник О.М., Стрельник О.Л. Політико-правовий аспект процесу “українізації” 1920-х років. Наука. Релігія. Суспільство. 2013. №2. С. 25-30.
46. Снегірьов Г. Набої для розстрілу та інші твори. Нью-Йорк-Торонто: Видавництво «Видання Громадського Комітету і “Нових Днів”», 1983. 492 с.
47. Хроніка прапорonoсців: Нарис історії Спілки Української Молоді “Сумщина”. Суми: ФОП Наталуха А.С., 2010. 228 с.

48. Шумило С.В, СНУМ та антикомуністичний молодіжно-опозиційний рух на Чернігівщині в 1989-1991 рр. - З чого все починалося?. *Сіверянський літопис: Всеукраїнський науковий журнал*. 2018. №1-2. С. 246-258.

Інтернет-ресурси:

49. Буряк В. Я член СУМ на Рідних Землях. URL: <http://sum.org.ua/2016.06/yachlen-sum-na-ridnyh-zemlyah/>.

50. Владыку Степана Суса призначено Генеральним Капеланом СУМ. URL: <https://sum.org/mainnews/vladyku-stepana-susa-pryznachenno-heneralnym-kapelanom-sum/>

51. Гаврилюк А. На території Сокальщини 30 років назад була створена юнацька організація Спілка Української Молоді. URL: <https://golossokal.com.ua/zgadajemo/na-terytorii-sokal-shchyny-30-rokiv-nazad-bula-stvorena-iunats-ka-orhanizatsiia-spilka-ukrains-koi-molodi.html>

52. Заплямовані трьома буквами. Справа СБУ – це трагедія не тільки інтелігенції. URL: <http://incognita.day.kyiv.ua/zaplyamovani-troma-bukvami.html>

53. Концепція Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1233-2020-%D1%80#Text>

54. Кривокульський О. Як діяла націоналістична молодіжна організація “СУМ” на Тернопільщині URL: <https://poglyad.te.ua/heroji-ternopilskoho-krayu/strongyakyak-diyala-natsionalistychna-molodizhna-organizatsiya-sum-na-ternopilshhynistrong.html>

55. Липовецький С. Без комуністів і комсомольців. Як заснували Спілку незалежної української молоді. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2019/08/19/156101/>

56. Липовецький С. СУМ: три історії однієї організації. URL: <http://incognita.day.kiev.ua/sum-try-istoriyi-odniyeyi-organizaciyi.html>

57. Назаренко В. Боролися за вільну Україну. URL: <http://www.silskivisti.kiev.ua/19816/index.php?n=46601>

58. Назаренко В. “Ланцюг пам'яті” під стінами колишньої катівні закінчився бійкою зі співробітниками КГБ. URL:

<https://www.gorod.cn.ua/news/gorod-i-region/134329-lancyug-pamjati-pid-stinami-kolishnoyi-kativni-zakinchivsja-biikoju-zi-spivrobotnikami-kgb.html>

59. Патріарх УГКЦ до СУМ: Рухаймося разом в напрямку до української молоді: <https://cym.org/world-executive/patriarkh-sviatoslav-shevchuk-rukhajmosia-razom-sum-i-tserkva-v-napriamku-do-ukrainskoi-molodi/>

60. Патріарх Філарет до сумівців: Ви є основою, на якій будується світове українство. URL: <https://cym.org/ua/patriarkh-filaret-do-sumivtsiv-vy-ie-tiiei-osnovoju-na-iaki-buduietsia-svitove-ukrainstvo/>

61. Подорожній М. До роковин судового процесу “СВУ-СУМ”. URL: <http://cym.org.ua/2018.03/do-rokovyn-sudovogo-protsesu-svu-sum/>

62. Подорожній М. Історія Спілки Української Молоді (1989-1995 роки). URL: <http://cym.org.ua/2016.06/istoriya-spilky-ukrayinskoyi-molodi-1989-1995-roky/>

63. Подорожній М. Харківський “Процес СВУ-СУМ” (до річниці масових арештів української інтелігенції й національно свідомої молоді). URL: <http://cym.org.ua/2017.02/harkivskyj-protses-svu-sum-do-richnytsi-masovyh-areshtiv-ukrayinskoyi-inteligentsiyi-j-natsionalno-svidomoyi-molodi/>

64. Розпочалася акція “Сопричастя”. URL:

<https://cym.org/mainnews/rozpochalasia-aktsiia-soprychastia/>

65. Сприяння розвитку СУМ — одне із завдань Стратегії національно-патріотичного виховання. URL: <https://cym.org/ua/spryiannia-rozvytkovi-sum-odne-iz-zavdan-stratehii-natsionalno-patriotychnoho-vykhovannia-v-ukraini/>

66. СУМ в Україні провела добротинну акцію “Матусі з любов'ю”. URL: <https://cym.org/world-executive/sum-v-ukraini-provela-dobrochynnu-aktsiiu-matusi-z-liubov-iu/>

67. СУМ долучилась до створення об'єднання найбільших молодіжних організацій України. URL: <https://cym.org/world-executive/sum-doluchylas-do-stvorennia-ob-iednannia-najbilshykh-molodizhnyk>

68. СУМівський журнал визнано періодичним друкованим виданням для дітей в Україні. URL: <https://cym.org/ku-kanada/sumivskij-zhurnal-viznano-krashhim-periodichnim-drukovanim-vidannjam-dlya-ditej-v-ukrayini-2/>
69. СУМ та УГКЦ підписали Меморандум про співпрацю. URL: <https://cym.org/mainnews/sum-ta-uhkts-pidpysaly-memorandum-pro-spivpratsiu/>
70. Черемський К. Визначні діячі СУМу 1920-х років: Сарма-Соколовський Микола Олександрович. URL: <http://cym.org.ua/2016.12/vyznachni-diyachi-sumu-1920-h-rokiv-sarma-sokolovskyj-mykola-oleksandrovych/>
71. Черемський К. СУМ було відроджено в Харкові. URL: <http://cym.org.ua/2015.02/sum-bulo-vidrodzheno-v-harkovi/>
72. Шурхало Д. “Опера СБУ, музика ГПУ”: як чекісти ламали українську інтелігенцію. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/proces-svu-nkvd-proty-intelihentsiji/30077646.html>
73. Яковлева (Подольська) Н. Процес над “Спілкою визволення України” 1930 р. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/933188.html>
74. In memoriam. Помер відомий СУМівець — Нестор Зарічний. URL: <https://www.istpravda.com.ua/short/5979af0ed910b/>

Підручники та посібники:

75. Бурнейко І. О., Хлібовська Г.М., Крижановська М.Є. Наумчук О.В. Історія України (рівень стандарту) : підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. Тернопіль: Астон, 2018. 256 с.
76. Вербицька Н. В. Громадянська освіта (інтегрований курс, рівень стандарту) : підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Літера ЛТД, 2018. 224 с.
78. Власов В.С., Кульчицький С.В. Історія України (рівень стандарту): підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Літера ЛТД, 2018. 256 с.

79. Гісем О., Мартинюк О. Громадянська освіта (інтегрований курс, рівень стандарту) : підруч. Для 10 кл. Закл. Загал. Серед. Освіти. Харків: Видавництво “Ранок”, 2018. 192 с.
80. Гісем О., Мартинюк О. Історія України (профільний рівень): підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти. Харків: Видавництво “Ранок”, 2019. 256 с.
81. Гісем О., Мартинюк О. Історія України (рівень стандарту) : підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. Харків: Видавництво “Ранок”, 2018. 240 с.
82. Гісем О., Мартинюк О. Історія України (рівень стандарту) : підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти. Харків: Видавництво “Ранок”, 2019. 288 с.
83. Гісем О. Історія: Україна і світ (інтегрований курс, рівень стандарту) : підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. Харків: Видавництво “Ранок”, 2018. 256 с.
84. Мудрий М., Аркуша О. Історія: Україна і світ (інтегрований курс, рівень стандарту) : підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Генеза, 2018. 288 с.
85. Пометун О.І., Гупан Н.М. Історія України (рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закладів загальної середньої освіти. Київ: УОВЦ «Оріон», 2018. 256 с.
86. Сорочинська Н., Гісем О. Історія України (рівень стандарту) : підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2018. 256 с.
87. Сорочинська Н., Гісем О. Історія України (рівень стандарту) : підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти. Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2019. 240 с.
88. Струкевич О.К. Історія України (рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. загальн. середн. освіти. Київ: Грамота, 2018. 240 с.